

ПОЛТАВСЬКА ДЕРЖАВНА АГРАРНА АКАДЕМІЯ
ПОЛТАВСЬКИЙ КРАЄЗНАВЧИЙ МУЗЕЙ
імені ВАСИЛІЯ КРИЧЕВСЬКОГО

*Історико-бібліографічна серія «Постаті
аграрної та біологічної науки Полтавщини:
факти, документи, бібліографія»
Книга 12*

В. М. САМОРОДОВ, О. В. ХАЛИМОН

**АГРАРНИЙ ПРОСВІТНИК
О. О. ІЛЛІЧЕВСЬКИЙ
(1865–1941)**

*На посвяту 155-річчя заснування Полтавського
сільськогосподарського товариства
та 155-річчя його багаторічного секретаря
О. О. Іллічевського*

Науковий редактор В. М. Самородов

Полтава
«Дивосвіт»
2020

УДК 631.4 – 051: 378] (477.53) (092) Іллічевський
С 17

Історико-бібліографічна серія
«Постаті аграрної та біологічної науки Полтавщини:
факти, документи, бібліографія»

заснована доцентом Полтавської державної
аграрної академії В. М. Самородовим у 2005 р.

Рецензенти:

В. В. Гангур, доктор сільськогосподарських наук, завідувач кафедри
рослинництва Полтавської державної аграрної академії;

С. В. Поспелов, доктор сільськогосподарських наук, завідувач ка-
федри землеробства і агрохімії імені В. І. Сазанова Полтавської дер-
жавної аграрної академії.

Самородов В. М., Халимон О. В.

С 17 Аграрний просвітник О. О. Іллічевський (1865–1941) / за наук.
ред. В. М. Самородова. – Полтава: Дивосвіт, 2020. – 98 с. + 8 с. іл.
ISBN 978-617-633-271-8.

На широкій джерельній основі відтворено життя і творчий доробок
професійної діяльності знаного діяча агрономії та освіти другої половини
XIX – середини XX сторіччя, активного члена Полтавського сільськогос-
подарського товариства Олімпія Олександровича Іллічевського. Упоряд-
ковано перелік публікацій ученого з 88 позицій.

Для широкого кола шанувальників історії, краєзнавства, усіх, кого
цікавить аграрна історія Полтавщини.

*На посвяту 155-річчя заснування Полтавського сільськогосподарського
товариства та 155-річчя його багаторічного секретаря О. О. Іллічевського.*

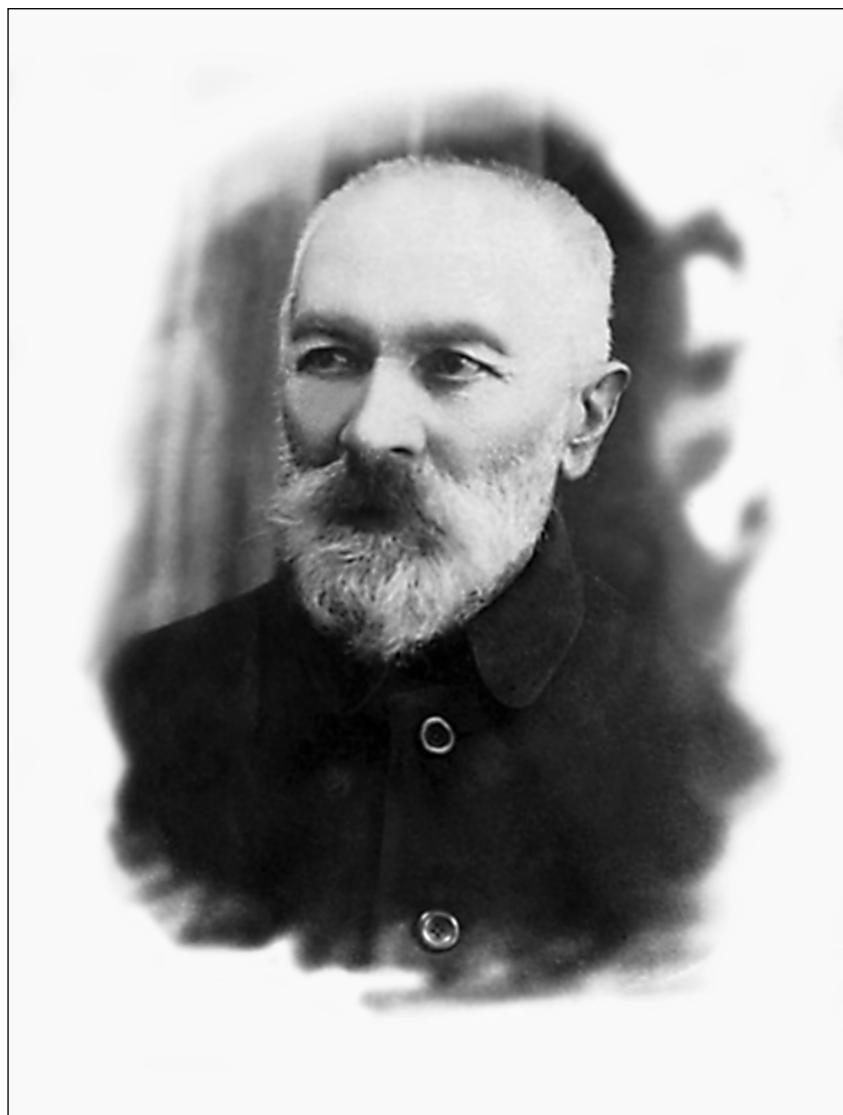
УДК 631.4 – 051: 378] (477.53) (092) Іллічевський

© Самородов В. М., 2020.

© Халимон О. В., 2020.

ISBN 978-617-633-271-8.

© Дивосвіт, оригінал-макет, 2020.

Удмуртский Олимп

ПЕРЕДНЄ СЛОВО

Шановний читачу!

Рік 2020 багатий на ювілейні дати в аграрній історії Полтавщини. 155 років тому, в 1865 р., було створене і почало діяти Полтавське сільськогосподарське товариство, а у 1920 р., 100 років тому, почала відлік свого існування Полтавська державна аграрна академія.

Кожна з цих вікопомних річниць золотими літерами навечно вписана в літопис нашого хліборобського краю. Прямо стосується їх і герой цієї книги – Олімпій Олександрович Іллічевський. Ровесник Полтавського сільськогосподарського товариства – він теж ювіляр. З огляду на це, нам хотілось підготувати біографічний начерк про цю непересічну людину, яку ми вважаємо знаковою постаттю полтавської агрономії ХХ століття.

Ми прагнули в хронологічній послідовності найбільш повно реконструювати його біографію, подати вичерпні відомості про діяльність, публіцистичні та наукові праці, щоб «через минуле утверджувати майбутнє у сьогодення».

Матеріал збирався роками шляхом опрацювання різних видань та архівних документів. Він дотичний до історичного поступу багатьох організацій та установ Полтавщини. І це не тільки згадані вже Полтавське сільськогосподарське товариство та Полтавська державна аграрна академія, а й Полтавська сільськогосподарська дослідна станція імені М. І. Вавилова, Полтав-

ський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка, Полтавський краєзнавчий музей імені Василя Кричевського. З діяльністю усіх цих інституцій пов'язаний не лише О. О. Іллічевський, а також члени його родини. Це, передусім, син – відомий український ботанік Сергій Олімпійович Іллічевський і донька – учений-агроном Валентина Олімпіївна Іллічевська, для яких 2020 рік теж ювілейний. Адже цього року С. О. Іллічевському виповнюється 125 років від дня народження, а В. О. Іллічевській – 120 років.

Тож саме через родину Іллічевських читач знайде у книзі величезну кількість «будівельного матеріалу», необхідного для вивчення різних напрямів історії нашого краю. Сподіваємося, що наша книга стане в пригоді багатьом читачам.

Автори

О. О. ІЛЛІЧЕВСЬКИЙ (1865–1941) У ПРОФІЛІ ЧАСУ ТА ЗВЕРШЕНЬ ПОЛТАВСЬКОЇ АГРОНОМІЇ ХХ СТОЛІТТЯ

*Чим далі в глиб років,
Тим це життя дорожче.*

Володимир Мирний

Історія Полтавського сільськогосподарського товариства пов'язана з великою кількістю яскравих особистостей не лише локального, а й всеукраїнського виміру [6]. Слід зазначити, що саме до їх числа віднесено постать Олімпія Олександровича Іллічевського (1865–1941). Інформаційний ресурс про його діяльність як одного з активних розбудовників зазначеного об'єднання досить обмежений [1, 3, 6–8]. Сьогодні нам бракує об'єктивної та повної характеристики тих добродіїв, які стояли біля розвитку цього одного із найважливіших професійних угруповань Полтавщини. Саме з такої інформації, на наш погляд, і складається розуміння успіхів, котрих досягала і аграрна Полтавщина, до яких повною мірою належав і О. О. Іллічевський [7].

Відомо, що Олімпій Олександрович походив із старовинного шляхетного роду Іллічевських. Він був єдиним сином колезького реєстратора. Народився 17 серпня 1865 р. у селі Іванівка Єлисаветградського повіту Херсонської губернії (нині – Кропивницька область). Після закінчення у 1885 р. Єлисаветградського земського реального училища рік навчався у Лісовому інституті в Петербурзі, згодом перевівся до Петровської землеробської та лісової академії – головного тодішнього вишу Російської імперії. Тут він здобув ґрунтовні знання, пишався тим, що був учнем професора І. О. Стебута [6]. Академію закінчив 1891 р.

Після цього, на початку 1892 р., юнак разом з іншими спеціалістами поїхав до Тамбовської губернії на лісові розробки, в місця, що постраждали від голоду. Там він дуже підірвав своє здоров'я і змушений був повернутися додому на лікування [8]. 1894 р. О. О. Іллічевський брав участь в оціночно-статистичних роботах Херсонського губернського земства, але стан здоров'я не дозволяв йому здійснювати тривалі роз'їзди, і він звільнився. Навесні 1895 р. О. О. Іллічевський обійняв посаду повітового агронома в містечку Усмані Тамбовської губернії (нині Липецька область, Росія). Тут він одночасно завідував Усманьським дослідним полем (1895–1896).

З ліквідацією агрономічної організації Тамбовської губернії О. О. Іллічевський переходить 1896 р. на посаду завідуючого відділом поточної статистики Пермського губернського земства. Наступного року працює шуйським повітовим агрономом у Володимирській губернії. 1899 р. родина Іллічевських переїздить на Полтавщину, де Олімпій Олександрович поєднує посади повітового агронома і секретаря Костянтиноградського (нині м. Красноград Харківської області) сільськогосподарського товариства (1899–1901) [6].

У червні 1901 р. О. О. Іллічевський з родиною полишає провінційне містечко і переїздить у центр губернії – Полтаву. Тут двадцять років (1901–1920) Олімпій Олександрович був секретарем Полтавського сільськогосподарського товариства та активним членом чотирьох його відділень [6]. Крім цього, входив до складу редакційного комітету журналу «Хуторянин», який видавало товариство, та Ради Полтавського дослідного поля – згодом Полтавської сільськогосподарської дослідної станції. Він зарекомендував себе як активний організатор численних агрономічних з'їздів, семінарів, курсів, експертних комісій [6]. Олімпій Олександрович був ключовою фігурою таких вікопомних для Полтавщини справ, як перетворення Полтавського дослідного поля

у Дослідну станцію (1902 р.), а також відкриття у Полтаві сільськогосподарського інституту (1913 р.).

У згаданий період Олімпій Олександрович був ключовою фігурою одного із найстаріших і найбільших у Росії Полтавського сільськогосподарського товариства [6]. От лише деякі підтвердження цього висновку. О. О. Іллічевський представляв інтереси товариства на губернських, повітових і фахових з'їздах, входив до складу комітету Харківської дослідної станції (від 1911 р.). Він усіляко сприяв розвитку показових полів і садів товариства районного рівня, а також проведенню експедицій у Середню Азію для закупівлі каракульських овець [6]. Олімпій Олександрович залишив помітний слід як літописець історії товариства. За сумлінну працю з його розбудови він отримав від його керівництва низку подяк (1905, 1907, 1915 рр.) і був обраний Почесним членом товариства (від 28 жовтня 1913 р.). У зв'язку з 50-річчям товариства О. О. Іллічевського представили до високої державної нагороди. Після жовтневого перевороту (1917 р.) він не залишив своєї посади. Від 25 березня 1918 р. разом із сином Сергієм (1895–1961?), згодом відомим українським ботаніком, увійшов до створеного академіком В. І. Вернадським у Полтаві Товариства любителів природи [7].

Від 1920 р., коли у Полтаві було відкрито Вищу робітничу школу, Олімпій Олександрович починає працювати як її лектор. Спочатку він викладає тут загальне землеробство на інструкторських курсах із насінництва. Разом із цим працює у сільськогосподарському підвідділі Губземвідділу, обіймає посаду вченого секретаря дослідного Бюро цієї головної установи аграрного профілю тодішньої Полтавської губернії. Уже через рік Олімпій Олександрович – штатний викладач, а надалі – штатний професор Полтавського сільськогосподарського технікуму, згодом перетвореного на Полтавський агрокооперативний політехнікум,

а ще пізніше у Полтавський зоотехнічний інститут. Так у різні роки називалась нинішня Полтавська державна аграрна академія (ПДАА). Саме у цих попередниках академії О. О. Іллічевський викладав загальне землеробство та ґрунтознавство з елементами геології. Водночас ці ж предмети читав у 1921–1923 рр. і в Полтавському технікумі садівництва, який тоді мав права вищої технічної школи. У 1921–1922 рр. Олімпій Олександрович завідує сільськогосподарським відділом Центрального Пролетарського музею Полтавщини (нині Полтавський краєзнавчий музей імені Василя Кричевського), а з ліквідацією відділу переходить виключно на педагогічну роботу [3]. Від 1922 р. стає викладачем рослинництва і ґрунтознавства Полтавської садо-городньої профшколи (нині Полтавський аграрно-економічний коледж ПДАА), головою комісії її фахівців. Цю посаду обіймає до 1 жовтня 1924 р.

За період від 1923 по 1929 р. О. О. Іллічевський знову доводить своє значення компетентного різнопланового фахівця для багатьох новостворених установ. Про це красномовно свідчить його пошанування на Першому губернському з'їзді земробітників Полтавщини, що на початку березня 1924 р. проходив у Полтаві [1]. Тоді О. О. Іллічевського запросили до президії з'їзду, як одного із робітників-ветеранів агрономії вітали від низки різних установ і професійних об'єднань, вручили пам'ятну (ювілейну) адресу. Крім цього, з'їзд постановив призначити Олімпію Олександровичу грошову винагороду: «по 40 червоних карбованців що-місячно» [1]. У слові-подяці з'їздові О. О. Іллічевський сказав: «Кажучи про досягнення агрономії, треба раніш усього згадати нашу школу. Стара школа мусила базуватися на закордонних даних, і з такими даними агрономи виходили з неї. Але ми мали іншу ще школу. Се – досвідні установи, які помогали агрономам уникнути багатьох помилок. Третім базисом для збудування агрономічної

роботи с.-г. об'єднання, яким було у нас Полтавське сільсько-господарське товариство (а тепер з'являється Полт. Наукове с.-г. т-во). Воно мало величезне значіння. Тому, дякуючи за честь, що ви мені зробили, я особливо висловлюю свою глибоку подяку Полтавському Науковому сільсько-господарському т-ву, З'їздові, Спільці Всеробітземліс і Губернському Земельному Управлінню, дякуючи якому вони всі мають можливість провадити свою роботу» [1, арк. 136]. Із наведеної цитати бачимо, що, незважаючи на час та зміну ідеалів, О. О. Іллічевський залишається справжнім інтелігентом, професійно зорієнтованим на служіння агрономії, а не політично заангажованим радянським громадянином, який виголошує гасла і вірить у перемогу влади.

Так, у 1924 р. його переобирають до Помологічної комісії Полтавського губернського земства [1]. Згодом, у травні 1928 р., як делегат Першої Всеукраїнської наради ґрунтознавців у Харкові, він стає одним із фундаторів Всеукраїнського товариства ґрунтознавців, обирається членом його бюро та одним із перших розробників статуту [6]. У 1929 р. О. О. Іллічевський надає допомогу колективу полтавських ботаніків, які досліджували заплавні луки долини р. Ворскла. Під керівництвом ученого в лабораторії ґрунтознавства, якою він завідував у сільськогосподарському інституті, був проведений механічний аналіз алювіальних ґрунтів, зібраних експедицією [2].

Від 1930 по 1933 р. Олімпій Олександрович був першим завідувачем новоствореної кафедри ґрунтознавства Полтавського сільськогосподарського інституту. Крім цього, у згаданий час він за сумісництвом був позаштатним доцентом Полтавського інституту соціального виховання (нині Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка): шкільного факультету агробіологічного відділу – кафедри землезнавства і сільського господарства (1930/1931), агрономічних наук (1931/1932), реконс-

трукції сільського господарства (1932/1933). Від 1931 р. – лектор факультету інженерів-агрономів організаторів Полтавського плодоягідного інституту. У 1933 р. стан здоров'я професора погіршився, і 1 вересня він звільнився зі своєї основної роботи у Полтавському зоотехнічному інституті (нині це ПДАА) [3]. В автобіографії, прикладеної до заяви на ім'я директора Ботанічного саду АН УРСР від 5 листопада 1954 р., С. О. Іллічевський писав: «Батько... – персональний пенсіонер, вмер на початку Вітчизняної війни» [4, арк. 134], тобто 1941 р. слід вважати роком смерті Олімпія Олександровича.

Встановлені деякі з місць проживання родини Іллічевських у Полтаві: у 1913 р. – провулок Андріївський, 6 [5], з 1918 р. – до середини 20-х рр. – вулиця Стрітенська, 75 [1, арк. 2 зв.], а в 1930–1933 рр. – будинок Полтавського зоотехнічного інституту по вулиці імені Ф. Лассалья, 12 (колишня Колонійська, нині – Сковороди) [1, арк. 27].

Що ж до особистого життя О. О. Іллічевського, то маємо із цього питання досить обмежені відомості. Знаємо лише те, що в родині Олімпія Олександровича та Раїси Іванівни Іллічевських було двоє дітей [8]. Старший із них – син Сергій народився 17 вересня 1895 р. у містечку Усмані Тамбовської губернії (нині Липецька область Російської Федерації). Від 1899 р. разом із родиною почав жити на Полтавщині. Батько вплинув на його зацікавленість природознавством і Сергій здобув відповідну освіту. Спершу (1914–1917 рр.) вчився на природничому факультеті Київського університету, та не встиг його закінчити у зв'язку із тогочасними політичними подіями та переїздом до батьків у Полтаву. Саме тут згодом (1923 р.) закінчив природниче відділення Полтавського інституту народної освіти – нинішнього Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка. Від того часу обіймав численні посади в низці установ різних регіонів України. За

цей час став знаним та авторитетним ученим-ботаніком, фенологом світового виміру, одним із піонерів заповідної справи в Україні та на Полтавщині зокрема, професором (1931 р.), кандидатом біологічних наук (1937 р.). Сергій Олімпійович Іллічевський залишив по собі фундаментальну наукову спадщину, яка актуальна і цікавить широкі кола сучасних учених природодослідників.

На жаль, досі не відомо як склалася доля С. О. Іллічевського після 1961 р. Головно те, що він був достойним сином свого славного батька, який міг лише пишатися його науковими здобутками.

У 1900 р. в родині Іллічевських народилася донька Валентина. Інформація про її життя дуже обмежена. Відомо, що навчалася вона у Полтавському інституті народної освіти (1922 р.). Найімовірніше, перевелася із цього закладу для подальшого навчання до Полтавського агрокооперативного технікуму [8]. Знаємо, що тут виконувала дослідження із сортовипробування квасолі під керівництвом професора В. І. Сазанова. У 1927 р. Валентина Олімпіївна Іллічевська закінчила агрофак зазначеного вище вишу і була направлена на місце своєї роботи до Лохвицької дослідної станції, де обіймала посаду селекціонера. Багато вільного часу вона приділяла фітопатології, яку чотири роки поспіль студіювала у професора А. Я. Трофимовича. Після цього Валентина Олімпіївна повернулася до Полтави. Тут від 10 березня 1930 р. по 18 лютого 1932 р. працювала лаборантом та асистентом кабінету фітопатології, а згодом – лаборантом кафедри ботаніки Полтавського інституту свинарства – нинішньої Полтавської державної аграрної академії. Згодом В. О. Іллічевська працювала на різних посадах. У 1939 р. вона пішла із життя.

Таким чином, бачимо, що за своєю діяльністю О. О. Іллічевський був фахово підготовленою талановитою особистістю, здатною результативно вирішувати різнопланові

завдання. Його наукова спадщина вимагає глибокого вивчення, адже має значення для з'ясування різних аспектів розвитку вітчизняної галузевої дослідної справи. Крім цього, їй притаманний великий позитивний виховний потенціал, який потрібно ширше використовувати у навчальному процесі факультету агротехнологій та екології Полтавської державної аграрної академії.

Література

1. **Журнал губернського з'їзду земельних робітників Полтавщини 8–14 березня 1924 року.** – Полтава: Вид. Полтав. Губземуправління, 1924. – 203 с.
2. **Іллічевський О.** Алювіальні ґрунти Куземинського лучного масиву // Записки Полтавського Сільсько-Господарського Інституту. – Полтава, 1930, Т. IV. – № 1. – С. 115–127.
3. **Личное дело Илличевского Олимпия Александровича** // Архів канцелярії Полтавської державної аграрної академії. – Спр. 466. – 30 арк.
4. **Личное дело Илличевского Сергея Олимпиевича** // Архів Національного ботанічного саду імені М. М. Гришка НАН України. – Спр. 160. – Арк. 134.
5. **Полтавские Агрономические Известия.** – Полтава: Типо-літографія І. Л. Фришберга, 1913. – № 2–3. – С. 8–9.
6. **Самородов В. М., Кигим С. Л.** Полтавське сільськогосподарське товариство (1865–1920 рр.): історія, звичаї, першопостаті / наук. ред. В. М. Самородов. – Полтава: Дивосвіт, 2015. – 160 с.
7. **Самородов В. М., Халимон О. В.** Професор О. О. Іллічевський – знакова постать Полтавської агрономії ХХ століття // Актуальні питання землеробства і агрохімії: історія і сьогодення: Матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. на посвяту 90-річчя кафедри землеробства і агрохімії імені В. І. Сазанова факультету агротехнологій та екології Полтавської держ. аграр. академії, 27–28 листоп. 2018 р. – Полтава, 2018. – С. 63–66.
8. **Халимон О. В., Самородов В. М.** Родина Іллічевських в ювілейному осмисленні та документах // Вісн. Полтавської держ. аграр. академії. – 2005. – № 4. – С. 92–97.

ОСНОВНІ ДАТИ ЖИТТЯ І ДІЯЛЬНОСТІ О. О. ІЛЛІЧЕВСЬКОГО

- 17 серпня
1865 р.** Народився у с. Іванівка Єлисаветградського повіту Херсонської губернії, походив зі старовинного роду Іллічевських.
- 1885 р.** Закінчив Єлисаветградське земське реальне училище.
- 1885–1886 рр.** Навчався у Лісовому інституті у Петербурзі.
- 1887–1891 рр.** Навчався у Петровській землеробській та лісовій академії у Москві.
- 1892–1893 рр.** Працівник лісових розробок у Тамбовській губернії.
- 1894–1895 рр.** Службовець оціночно-статистичних робіт Херсонського губернського земства.
- 1895–1896 рр.** Усманський повітовий агроном Тамбовського губернського земства, завідуючий Усманським дослідним полем.
- 1896 р.** Завідувач відділу поточної статистики Пермського губернського земства.
- 1897–1898 рр.** Шуйський повітовий агроном Володимирського губернського земства.

- 1899 р.** Із родиною переїхав до м. Костянтиноград Полтавської губернії.
- 1899–1901 рр.** Секретар Костянтиноградського сільськогосподарського товариства.
- Червень 1901 р.** Із родиною переїхав до м. Полтава.
- 1 липня 1901 – 1920 р.** Секретар Полтавського сільськогосподарського товариства.
- 24 жовтня 1901 р.** Обраний дійсним членом Полтавського сільськогосподарського товариства.
- Січень 1902 р.** Член комісії Полтавського сільськогосподарського товариства із складання клопотання про перетворення Полтавського дослідного поля у Дослідну станцію з устаткованою при ній лабораторією.
- 28 серпня 1902 – 30 січня 1906 рр.** Секретар Полтавського відділення Російського товариства сільськогосподарського птахівництва.
- 1903–1910 рр.** Секретар; скарбник; експерт відділення садівництва Полтавського сільськогосподарського товариства.
- 9 лютого 1905 р.** На річних зборах Полтавського сільськогосподарського товариства отримав подяку за багаторічну плідну працю.
- 5 жовтня 1905 р.** Обраний до складу кооперативного відділення Полтавського сільськогосподарського товариства.
- 1 січня 1907 р.** Член редколегії журналу «Хуторянин», редактор розділу «Діяльність сільськогосподарських товариств».

- 1 липня 1907 р.** Обраний скарбником відділення бджолярства Полтавського сільськогосподарського товариства.
- 28 жовтня 1909 р.** Один із головних організаторів урочистостей на посвяту 25-річчя заснування Полтавського дослідного поля.
- 18 грудня 1912 р.** Отримав подяку за бездоганну роботу від керівництва відділення садівництва Полтавського сільськогосподарського товариства.
- 1912–1914 рр.** Представник Полтавського сільськогосподарського товариства у Комітеті Харківської дослідної станції.
- 25 вересня 1913 р.** Член Особливої комісії з розробки клопотання про відкриття у Полтаві сільськогосподарського інституту.
- 28 жовтня 1913 р.** Обраний почесним членом Полтавського сільськогосподарського товариства.
- 29 вересня 1915 р.** Один з активних організаторів урочистостей на посвяту 50-річчя Полтавського сільськогосподарського товариства, головний промовець на них. Удостоєний подяки від президента товариства за «багаторічну плідотворну діяльність» на посаді секретаря товариства.
- 1–3 липня 1917 р.** Співголова Третього лісового з'їзду Полтавської губернії, на якому обраний до виконкому Спілки лісників Полтавщини.
- 25 березня 1918 р.** Вступив до організованого В. І. Вернадським Полтавського товариства любителів природи.

- Жовтень 1920 р.** Лектор сільськогосподарського факультету Вищої робітничої школи, викладач загального землеробства.
- Грудень 1920 р.** Службовець с.-г. підвідділу Губземвідділу, вчений секретар його дослідного Бюро.
- 1921–1922 рр.** Завідувач сільськогосподарського відділу Центрального Пролетарського музею у Полтаві.
- 1921–1923 рр.** Штатний професор Полтавського сільськогосподарського технікуму, викладач загального землеробства та ґрунтознавства з елементами геології; викладач Полтавського технікуму садівництва.
- 1922–1924** Викладач рослинництва і ґрунтознавства Полтавської садово-городньої профшколи, голова комісії фахівців.
- 1923–1928 рр.** Штатний професор агрономічного відділення Полтавського агрокооперативного технікуму (від 1927 р. – Полтавський сільськогосподарський політехнікум).
- 8–12 березня 1924 р.** Учасник Першого губернського з'їзду земробітників Полтавщини. Як «старіший робітник-ветеран з агрономії» пошанований вітальною адресою та грошовою винагородою.
- 27–30 травня 1928 р.** Делегат Першої Всеукраїнської наради ґрунтознавців у Харкові, обраний до Бюро товариства ґрунтознавців.
- 1929–1933 рр.** Професор та штатний завідувач лабораторії ґрунтознавства Полтавського сільськогосподарського інституту (від 1930 р. – зоотехнічного, а з 1931 р. – інституту свинарства).

- 1930–1933 рр.** Завідувач кафедри ґрунтознавства Полтавського сільськогосподарського інституту.
- 1930–1933 рр.** Лектор-сумісник із геології й ґрунтознавства по кафедрі агрономічних наук Полтавського інституту соціального виховання; його позаштатний доцент шкільного факультету агробіологічного відділу по кафедрах: землезнавства і сільського господарства (1930/1931), агрономічних наук (1931/1932), реконструкції сільського господарства (1932/1933).
- 1931–1933 рр.** Професор факультету інженерів-агрономів організаторів Полтавського плодоягідного інституту.
- 1941 р.** Помер на початку німецько-радянської війни (1941–1945).

ХРОНОЛОГІЧНИЙ ПОКАЖЧИК ПРАЦЬ О. О. ІЛЛИЧЕВСЬКОГО

1900

1. Деятельность сельскохозяйственных обществ [Константиноградское с.-х. общество] / О. Илличевский // Хуторянин. – 1900. – № 22. – С. 322–323.

2. Земледельческие кружки в Галиции / О. Илличевский // Хуторянин. – 1900. – № 49. – С. 776–777.

3. Константиноградское с.-х. общество / О. Илличевский // Хуторянин – 1900. – № 22. – С. 322–323.

1901

4. Близнин Г. Я. (Некролог) / О. И. [Илличевский] // Хуторянин. – 1901. – № 34. – С. 547–549.

5. Константиноградская выставка / О. Илличевский // Хуторянин. – 1901. – № 37. – С. 593–595.

6. Необходима ли пурка при хлебных сделках? / О. Илличевский // Хуторянин. – 1901. – № 47. – С. 788–789.

7. Ответ № 120 / О. Илличевский // Хуторянин. – 1901. – № 29. – С. 473.

8. По поводу доклада о Пермском кустарном банке / О. Илличевский // Хуторянин. – 1901. – № 46. – С. 765–768.

9. По поводу ответа В. И. Фролова / О. Илличевский // Хуторянин. – 1901. № 51. – С. 882.

1902

10. **Ответ № 94 / О. Илличевский // Хуторянин. – 1902. – № 19. – С. 358–359.**

1903

11. **Всероссийская выставка животноводства в Харькове / О. И-ский [Илличевский] // Хуторянин. – 1903. – № 40. – С. 762–763.**

12. **Всероссийская выставка животноводства в Харькове / О. И-ский [Илличевский] // Хуторянин. – 1903. – № 41. – С. 779–781 [оконч.].**

13. **Деятельность сельскохозяйственных обществ / И. [Илличевский О.] // Хуторянин. – 1903. – № 42. – С. 801–802.**

14. **Киевские сельско-хозяйственные курсы / О. Илличевский // Хуторянин. – 1903. – № 38. – С. 730–731.**

15. **Письма в редакцию / О. Илличевский // Хуторянин. – 1903. – № 4. – С. 81.**

16. **Плотянская опытная станция в 1902 году / О. Илличевский // Хуторянин. – 1903. – № 29. – С. 575–576.**

17. **Подписчики и издатели (Письмо в редакцию) / И-ский [Илличевский О.] // Хуторянин. – 1903. – № 17. – С. 358–360.**

1904

18. **Агрономическое совещание при Полтавской губернской земской управе в 1904 году / О. Илличевский // Хуторянин. – 1904. – № 44. – С. 941–944.**

19. **Агрономическое совещание при Полтавской губернской земской управе в 1904 году / О. Илличевский // Хуторянин. – 1904. – № 46. – С. 988–990.**

20. **Агрономическое совещание при Полтавской губернской земской управе в 1904 году** / О. Илличевский // Хуторянин. – 1904. – № 50. – С. 1084–1087 [оконч.].

21. **[Вступление]** / О. И. [Илличевский] // Труды Третьяго Агрономического Совещания (17, 18, 21 февраля 1903 года). – Полтава: Типо-литограф. М. Л. Старожицкаго, 1904. – С. V–VIII.

22. **Губернская с.-х. выставка 1905 года** / И. [Илличевский О.] // Хуторянин. – 1904. – № 45. – С. 963–965.

23. **Естественно-исторический музей Таврического земства** / И. [Илличевский О.] // Хуторянин. – 1904. – № 33. – С. 732–733.

24. **Первые экскурсии садоводов** / И. [Илличевский О.] // Хуторянин. – 1904. – № 31. – С. 676–677.

25. **Результаты деятельности первых агрономических совещаний**, (происходивших при Полтавском обществе сельского хозяйства в 1900, 1902 и 1903 г.) / О. Илличевский // Хуторянин. – 1904. – № 25. – С. 543–546.

26. **Результаты деятельности первых агрономических совещаний**, (происходивших при Полтавском обществе сельского хозяйства в 1900, 1902 и 1903 г.) / О. Илличевский // Хуторянин. – 1904. – № 26. – С. 565–568 [оконч.].

1905

27. **Отчёт о деятельности отделения Садоводства П. О. С. Х. в 1903 году** / Ол. Илличевский // Труды отделения Садоводства Полтавского общества сельского хозяйства за 1903 год. – Полтава: Типо-литограф. М. Л. Старожицкаго, 1905. – С. 64–75.

1906

28. **Вступление** / Ол. Илличевский // Труды Полтавского общества сельского хозяйства по аграрному вопросу за сентябрь 1905 г. – май 1906 г. – С. V–VIII.

29. Два отзыва о Южной России / И. [Илличевский О.] // Хуторянин. – 1906. – № 7. – С. 108–110.

30. Два отзыва о Южной России / И. [Илличевский О.] // Хуторянин. – 1906. – № 30. – С. 560–562.

31. Два отзыва о Южной России / И. [Илличевский О.] // Хуторянин. – 1906. – № 32. – С. 600–601 [оконч.].

32. Ответ В. И. Василенко (письмо в редакцию) / О. Илличевский // Хуторянин. – 1906. – № 47. – С. 868–869.

1908

33. Борковское сельс.-хоз. общество / И. [Илличевский О.] // Хуторянин. – 1908. – № 8. – С. 163–165.

34. Бреусовское с.-х. общество / И. [Илличевский О.] // Хуторянин. – 1908. – № 13. – С. 266–267.

35. Гадячское у. общество пчеловодства и садоводства / И. [Илличевский О.] // Хуторянин. – 1908. – № 51. – С. 958–959.

36. Извлечение из отчёта Бреусавского с.-х. общества за период времени с 19 ноября 1906 года по 19 ноября 1907 года / И. [Илличевский О.] // Хуторянин. 1908. – № 11. – С. 223–224.

37. Извлечение из отчёта Бреусавского с.-х. общества за период времени с 19 ноября 1906 года по 19 ноября 1907 года / И. [Илличевский О.] // Хуторянин. 1908. – № 12. – С. 245–246 [оконч.].

38. Константиноградское с.-х. общество / О. И-ский [Илличевский О.] // Хуторянин. – 1908. – № 45. – С. 831.

39. Краткие сведения о деятельности Полтавского общества сельского хозяйства в 1906 году / О. Илличевский // Журналы Полтавского Общества сельского хозяйства. За 1907 год. – Полтава: Электр. типограф. Г. И. Маркевича, 1908. – 212 с.

40. Милорадовское с.-х. общество 1907 года / И. [Илличевский О.] // Хуторянин. – 1908. – № 15. – С. 298–299.

41. Мнение А. И. Чупрова о значении агрономических знаний / О. Илличевский // Хуторянин. – 1908. – № 12. – С. 238–241.

42. Наше коннозаводство и бюджет / О. Илличевский // Хуторянин. – 1908. – № 14. – С. 278–280.

43. Ново-Тагамликское сельско-хозяйственное общество 10 февраля 1908 г. / И. [Илличевский О.] // Хуторянин. – 1908. – № 16. – С. 319–320.

44. Отчёт о деятельности Полтавского Общества сельского хозяйства в 1907 году / О. Илличевский // Отчёт о деятельности Полтавского Общества сельского хозяйства за 1907 год. – Полтава: Электр. типограф. Г. И. Маркевича, 1908. – С. 3–29.

45. Петровское с.-х. общество / И. [Илличевский О.] // Хуторянин. – 1908. – № 14. – С. 283–284.

46. Показательное поле Петровского сельскохозяйственного общества за 1907 г. / И. [Илличевский О.] // Хуторянин. – 1908. – № 14. – С. 282–283.

47. Полтавское с.-х. общество / И. [Илличевский О.] // Хуторянин. – 1908. – № 42. – С. 779–780.

48. Полтавское с.-х. общество / И. [Илличевский О.] // Хуторянин. – 1908. – № 46. – С. 848.

49. Рогинское с.-х. об-во Роменск. у. / И. [Илличевский О.] // Хуторянин. 1908. – № 10. – С. 207–208.

50. Сергеевская сельхоз. выставка / О. И-ій [Илличевский О.] // Хуторянин. – 1908. – № 41. – С. 761–762.

51. Сергеевское с.-х. общество (Гадячского у.) / И. [Илличевский О.] // Хуторянин. – 1908 – № 15. – С. 299.

1909

52. Выставка садоводства / И. [Илличевский О.] // Хуторянин. – 1909. – № 22. – С. 728.

53. **Изучение пшениц** / И. [Илличевский О.] // Хуторянин. – 1909. – № 22. – С. 727.

54. **Криворудское с.-х. общество (Солоницкой в. Кременчугского уезда)** / И. [Илличевский О.] // Хуторянин. – 1909. – № 4. – С. 115–116.

55. **Полтавское с.-х. общество** / О. И. [Илличевский О.] // Хуторянин. – 1909. – № 10. – С. 341.

56. **Полтавское общ. с.-х.** / И. [Илличевский О.] // Хуторянин. – 1909. – № 22. – С. 726–727.

57. **Порайонные комитеты** / И. [Илличевский О.] // Хуторянин. – 1909. – № 22. – С. 727.

1911

58. **Опошнянская с.-х. выставка** / И. [Илличевский О.] // Хуторянин. – 1911. – № 47. – С. 1324–1325.

59. **Первая каракульская выставка в Полтаве** / И. [Илличевский О.] // Хуторянин. – 1911. – № 41. – С. 1070–1072.

60. **Пореформенные течения среди сельских хозяев. (Несколько данных из истории Полтавского сел.-хоз. общества)** / О. Илличевский // Хуторянин. – 1911. – № 10. – С. 255–260.

61. **Проект областной опытной станции в Киеве** / И. [Илличевский О.] // Хуторянин. – 1911. – № 47. – С. 1259.

62. **Сельско-хозяйст. курсы в Полтаве. Ответ № 232** / И. [Илличевский О.] // Хуторянин. – 1911. – № 50. – С. 1348.

63. **Харьковский областной съезд** / И. [Илличевский О.] // Хуторянин. – 1911. – № 46. – С. 1217–1220.

64. **Харьковский областной съезд** / И. [Илличевский О.] // Хуторянин. – 1911. – № 48. – С. 1279–1283.

65. **Харьковский областной съезд по распространению сельскохозяйственных знаний** / И. [Илличевский О.] // Хуторянин. – 1911. – № 45. – С. 1186–1189.

1912

66. Бюллетени по внешней торговле / О. И. [Илличевский О.] // Хуторянин. – 1912. – № 17. – С. 464–465.

67. Открытие сел.-хоз. курсов / И. [Илличевский О.] // Хуторянин. – 1912. – № 3. – С. 71–72.

68. Полтавские сел.-хоз. курсы / И. [Илличевский О.] // Хуторянин. – 1912. – № 10. – С. 274–275.

69. Полтавские сел.-хоз. курсы / И. [Илличевский О.] // Хуторянин. – 1912. – № 12. – С. 344–346 [оконч.].

1913

70. Полтавские с.-х. курсы / И. [Илличевский О.] // Хуторянин. – 1913. – № 12. – С. 359–361.

71. Результаты IX каракульской экспедиции / О. Илличевский // Хуторянин. – 1913. – № 43. – С. 1121–1122.

72. Результаты IX каракульской экспедиции / О. Илличевский // Хуторянин. – 1913. – № 45. – С. 1177–1179.

73. Результаты IX каракульской экспедиции / О. Илличевский // Хуторянин. – 1913. – № 46. – С. 1201–1204 [оконч.].

74. Сельскохозяйственные общества / О. Илличевский // Первый сборник сел.-хозяйствен. статей (Календарь «Хуторянина» на 1909 год). Третье изд. – Полтава: Биб-ка «Хуторянина», 1913. – № 2. – С. 140–147.

1915

75. Полувековая деятельность Полтавского общества сельского хозяйства / О. Илличевский // Хуторянин. – 1915. – № 42. – С. 873–875.

76. Полувековая деятельность Полтавского общества сельского хозяйства / О. Илличевский // Хуторянин. – 1915. – № 43. – С. 896–898.

77. **Полувековая деятельность Полтавского общества сельского хозяйства** / О. Илличевский // Хуторянин. – 1915. – № 44. – С. 920–921.

78. **Полувековая деятельность Полтавского общества сельского хозяйства** / О. Илличевский // Хуторянин. – 1915. – № 50. – С. 1028–1030.

79. **Полувековая деятельность Полтавского общества сельского хозяйства** / О. Илличевский // Хуторянин. – 1915. – № 52. – С. 1066–1068 [продолж.].

80. **Полувековая деятельность Полтавского сельско-хозяйственного Общества** / О. Илличевский // Пятидесятилетие Полтавского Общества сельского хозяйства (29 сентября 1865 г. – 29 сентября 1915 года). – Полтава: Электрич. типограф. Г. И. Маркевича, 1915. – С. 11–34.

81. **Сельско-хозяйственные курсы в г. Полтаве** / О. Илличевский // Хуторянин. – 1915. – № 50. – С. 1034.

1916

82. **Краткий отчёт о деятельности Полтавского Общества сельского хозяйства в 1914 году** / О. Илличевский // Отчёт о деятельности Полтавского Общества сельского хозяйства за 1914 год. – Полтава: Типограф. «Хуторянин» Полтав. Общ. с.-х., 1916. – 57 с.

83. **Памяти П. М. Дубровского** / О. Илличевский // Хуторянин. – 1916. – № 36–37. – С. 668–670.

84. **Полувековая деятельность Полтавского общества сельского хозяйства** / О. Илличевский // Хуторянин. – 1916. – № 4. – С. 63–66 [оконч.].

1925

85. **Із історії Полтавської досвідної станції** / О. Іллічевський // Земельник. – 1925. – № 4–5. – С. 86–91.

86. Як розповсюджувала знання Полтавська Досвідна Станція / О. Іллічевський // Полтавський селянин. – 1925. – № 7–8. – С. 16–19.

1930

87. Алювіяльні ґрунти Куземінського лучного масиву // О. О. Іллічевський // Луки водозбору р. Ворскли. Ч. I: Записки Полтавського с.-г. ін-ту. Т. IV, № 1. – Полтава, 1930. – С. 115–126.

1993

88. [Лист Полтавського товариства сільського господарства – Полтавському товариству любителів природи] / Публ. та коментарі Халимон О. В. // Документи з історії Центрального Пролетарського Музею Полтавщини: Зб. док. / упоряд. О. Б. Супруненко. – Полтава, 1993. – С. 44–45.

З НАУКОВОГО ДОРОБКУ О. О. ІЛЛІЧЕВСЬКОГО

≡≡≡ Первый сборникъ сел.-хозяйствен. статей.

(Календарь „Хуторяника“ на 1909 годъ).

—
ТРЕТЬЕ ИЗДАНИЕ

ПОЛТАВА
1913 г.

Сельскохозяйственные общества.

Въ последнее время правительство, земства и другія учреждения, а также и некоторые частныя лица дѣлають много усилій и матеріальныхъ затратъ съ цѣлью улучшенія нашего сельскаго хозяйства. Но всѣ эти затраты, всѣ предпринимаемыя мѣропріятія не могутъ принести и половины ожидаемой отъ нихъ пользы, если сами хозяева не примуть живого участія въ выработкѣ и осуществленіи мѣропріятія по улучшенію сельскаго хозяйства. Последнее легче всего осуществить путемъ учрежденія сельскохозяйственныхъ обществъ.

Хотя сельскохозяйственныя общества стали возникать въ Россіи почти сто лѣтъ тому назадъ, но до изданія нормальнаго устава сельскохозяйственныхъ обществъ количество ихъ было не значительно, а мелкихъ деревенскихъ с.-х. обществъ и вовсе не было, тогда какъ въ Германіи, Даніи и т. д. такія общества основывались въ каждомъ крупномъ поселеніи. Со времени изданія нормальнаго устава (1898 года) количество сельскохозяйственныхъ обществъ въ Россіи стало быстро увеличиваться и въ 1911 году ихъ уже было (считая и отдѣлы) 3103. Больше всего сельскохозяйственныхъ обществъ находится въ Лифляндской и въ Полтавской губерніи всего около 400. Въ другихъ губерніяхъ ихъ гораздо меньше; а многіе земледѣльческіе уѣзды не имѣютъ даже и по одному сел.-хоз. обществу, т. е. тамъ хозяева совершенно не объединены между собою съ цѣлью содѣйствія совмѣстными силами улучшенію мѣстнаго хозяйства.

Дѣятельность существующихъ с.-х. обществъ крайне разнообразна; но вообще она можетъ быть подведена подъ двѣ категоріи: *просвѣтительную* и *практическую*.

Просвѣтительная дѣятельность сел.-хоз. обществъ заключается въ изученіи мѣстныхъ условій сельскаго хозяй-

ства и распространеніи сельскохозяйственныхъ знаній среди населенія. Съ этой цѣлью сельскохозяйственные общества устраиваютъ собранія своихъ членовъ, на которыхъ обсуждаютъ разные с.-х. вопросы, доклады, составленные членами общества или посторонними лицами (агрономами, инструкторами); организуютъ сельскохозяйственные библиотеки и собраніе образцовъ продуктовъ, вредителей сельскаго хозяйства, причиняемыхъ ими поврежденій, почву, сѣмена, минеральныхъ удобреній; печатаютъ книги, брошюры и листки по сельскому хозяйству, издаютъ сельскохозяйственные журналы; организуютъ с.-х. школы, опытные поля и участки, показательныя поля; предпринимаютъ изслѣдованія отдѣльныхъ отраслей хозяйствъ въ районѣ своей дѣятельности и описаніе лучшихъ хозяйствъ даннаго района и т. д.

Практическая дѣятельность сельскохозяйственныхъ обществъ чаще всего выражается въ устройствѣ сельскохозяйственныхъ складовъ для снабженія хозяевъ улучшенными машинами и орудіями, доброкачественными сѣменами и другими принадлежностями хозяйства и при томъ по возможно пониженной цѣнѣ или съ разсрочкой платежа. При такихъ складахъ или независимо отъ нихъ устраиваются зерно-очистительныя пункты для подготовки носѣваго зерна, а также отдачи на прокатъ куколеотборниковъ, сѣялокъ, молотилокъ и т. п.

Также часто сельскохозяйственные общества организуютъ выставки, благодаря которымъ населеніе имѣетъ возможность наглядно ознакомиться съ уснѣхами, достигнутыми лучшими хозяевами, а также съ новыми сортами хлѣбовъ и другихъ сел.-хоз. растений, машинами, орудіями, породами животныхъ. Въ этомъ отношеніи выставки играютъ роль не только практическаго мѣропріятія, но и просвѣтительнаго. Благодаря тѣмъ-же выставкамъ хозяева легче могутъ подыскать племенныхъ животныхъ, сѣмена, а продавцы ихъ-покупателей.

Слѣдующей чрезвычайно важной формой практической дѣятельности сельскохозяйственныхъ обществъ можетъ служить организація сбыта с.-х. продуктовъ безъ излишнихъ посредниковъ и по болѣе выгодной цѣнѣ. Нѣкоторые

сельскохозяйственные общества достигли въ этомъ отношеніи большихъ успѣховъ. Такъ, Константиноградское с.-х. общество, начавъ весной 1899 года хлѣбныя операціи съ поставки интендантству около 5000 пудовъ ржи, постепенно развило эти операціи настолько, что въ 1907 году всего продало разныхъ зерновыхъ продуктовъ (ржи, льна и овса) около 700 тысячъ пудовъ. Есть и мелкія сельскохозяйственные общества, успѣшно занимающіяся сыпкой хлѣба и продажей его крупными партіями на мельницы и хлѣботорговцамъ. Нѣкоторыя с.-х. общества занимаются также сбытомъ фруктовъ, меда, молочныхъ продуктовъ. Но вообще этотъ родъ практической дѣятельности сельскохозяйственныхъ обществъ, къ сожалѣнію, пока примѣняется немногими обществами, такъ какъ требуетъ значительныхъ оборотныхъ средствъ и извѣстной коммерческой предприимчивости.

Съ цѣлью улучшенія животноводства сельскохозяйственные общества устраиваютъ племенные пункты, причемъ жеребцы и быки на такіе пункты даются чаще всего бесплатно правительствомъ или земствомъ, а общество беретъ на себя содержаніе ихъ и наблюденіе за правильнымъ ихъ пользованіемъ. Что касается мелкихъ отраслей животноводства (свиноводство, овцеводство, птицеводство), то здѣсь покупка племенныхъ производителей болѣе сильна самимъ обществамъ и затѣмъ эти производители обыкновенно передаются на тѣхъ или иныхъ условіяхъ отдѣльнымъ хозяевамъ. Съ той же цѣлью улучшенія мѣстнаго животноводства сельскохозяйственными обществами практикуется премированіе молодняка, аукціоны племенныхъ животныхъ, выписка послѣднихъ изъ-за границы для отдѣльныхъ хозяйствъ. Такъ, Полтавское с.-х. общество снарядило за 25 лѣтъ восемь экспедицій въ Бугару для выписки чистокровныхъ каракульскихъ овецъ съ цѣлью улучшенія южно-русскаго смушковаго овцеводства и выписало симментальскихъ быковъ для 20 племенныхъ пунктовъ. Выпиской племеннаго скота изъ-за границы и аукціонами скота особенно занимается Московское сел.-хоз. общество.

Для поднятія садоводства и огородничества нѣкоторыя с.-х. общества устроили практическія школы садоводства,

питомники фруктовых деревьев (с целью продажи их по пониженной цене), организывают совместную выписку саженцев, содержат инструкторов, руководящих местными садоводами и прочее.

Наконец сельскохозяйственные общества устраивают склады лесных и строительных материалов, мельницы и крупорушки, потребительные лавки с продажей всяких товаров, необходимых в деревенском обиходе, или же организуют самостоятельные потребительные общества, входят в состав их в качестве пайщиков и участвуя через своих представителей в управлении делами таких потребительных обществ. Были также примеры арендования сельскохозяйственными обществами земли для выгонов и распашки.

Вообще формы просветительной и практической деятельности сельскохозяйственных обществ крайне разнообразны в зависимости от местных условий, денежных средств, состава общества и подбора лиц, стоящих во главе общества. Конечно, для желающих организовать сельскохозяйственное общество важно было бы подробное указание на то, как существующие уже общества устроили у себя опытные и показательные поля, ведут торговые операции, племенные пункты и т. д.; но такие подробные сведения потребовали бы много места в ущерб другим отделам сборника и поэтому здесь кратко упомянем лишь о том, какие роды деятельности более доступны крупным, средним и мелким с.-х. обществам.

Организация опытных полей, издание ежемесячных или еженедельных сельскохозяйственных журналов, научная разработка с.-х. вопросов, вообще широкая научная и просветительная деятельность возможна при наличии крупных средств и сотрудничества большого количества лиц. Поэтому такая деятельность доступна только крупным сельскохозяйственным обществам — всероссийским (Императорское Вольное Экономическое и Московское), областным (Северное, Киевское, Императорское общество сельского хозяйства южной России, Дону-Кубано-Терское, Кавказское), губерским (Полтавское, Харьковское и др.). Но зато таким обществам, с

обширнымъ райономъ дѣятельности, трудноѣ организовать практическую дѣятельность, такъ какъ это потребовало-бы затраты слишкомъ крупныхъ оборотныхъ капиталовъ и отчасти встрѣтило бы почти непреодолимыя преграды, въ виду обширности района дѣятельности, а слѣдовательно и отдаленности членовъ общества и отдѣльныхъ хозяевъ отъ центральныхъ учреждений общества. Поэтому крупныя общества въ области практической дѣятельности главнымъ образомъ ограничиваются устройствомъ выставокъ, конкурсовъ машинъ, выписками племенныхъ животныхъ и и иногда устройствомъ центральныхъ складовъ машинъ, орудій и сѣмянъ.

Въ болѣ скромныхъ размѣрахъ научная и просвѣтительная дѣятельность доступна уѣзднымъ с.-х. обществамъ и то преимущественно въ видѣ организациі сельскохозяйственныхъ чтеній и бесѣдъ по уѣзду, изданія популярныхъ листовъ, устройство показательныхъ полей, а также упрощеннаго типа опытныхъ полей, школъ и т. д. Но за то благодаря меньшему району ихъ дѣятельности и болѣе близости уѣздныхъ с.-х. обществъ къ населенію, имъ доступнѣе всѣ виды практической дѣятельности, перечисленные выше, что и подтверждается практикой нашихъ уѣздныхъ с.-х. обществъ.

Наконецъ мелкія с.-х. общества (волостныя, сельскія) обыкновенно главное вниманіе сосредоточиваютъ на чисто практической дѣятельности, ограничивая свою просвѣтительную дѣятельность устройствомъ чтеній и бесѣдъ, распространеніемъ брошюръ, изданныхъ болѣе крупными с.-х. обществами, земствами и департаментомъ земледѣлія, организацией показательныхъ полей и участковъ. Но не-болѣе с.-х. склады, племенные пункты, прокатъ машинъ и орудій, распространеніе улучшенныхъ сѣмянъ, ссыпка хлѣба.—все это у мелкихъ с.-х. обществъ можетъ идти гораздо лучше, такъ какъ все будетъ на глазахъ у всѣхъ членовъ, всѣ обращающіеся къ обществу хорошо извѣстны и въ случаѣ нужды быстро можно снестись со всѣми членами общества, живущими обыкновенно, если не въ томъ-же селѣ, гдѣ помѣщается управленіе общества, то въ той-же волости. На практикѣ обыкновенно оказывается

что такая деятельность мелких с.-х. обществъ даетъ хорошіе результаты.

Что касается денежных средствъ сельскохозяйственных обществъ, то первымъ источникомъ ихъ являются членскіе взносы (отъ 50 к.—1 рубля въ мелкихъ с.-х. обществахъ, до 3—5—10 рублей въ крупныхъ). Но ни въ одномъ обществѣ эти поступления не играютъ главной роли. Гораздо болѣе средствъ даютъ многимъ с.-х. обществамъ коммерческія операціи и затѣмъ субсидіи правительства, земствъ и другихъ учреждений. Департаментъ земледѣлія преимущественно выдаетъ субсидіи на спеціальныя цѣли: устройство выставокъ, опытныхъ полей, учебныхъ заведеній, племенныхъ пунктовъ, замѣняя иногда денежныя субсидіи бесплатной выдачей племенныхъ животныхъ, зерноочистительныхъ машинъ и прочее. Земства обычно даютъ субсидіи на общее развитіе дѣятельности даннаго сельскохозяйственнаго общества или на приглашеніе специалистовъ (агрономовъ, секретарей, инструкторовъ). Но на ряду съ этимъ нѣкоторые земства выдаютъ также субсидіи на спеціальныя цѣли и бесплатно снабжаютъ сельскохозяйственныя общества племенными животными, зерноочистительными машинами и т. п. Кромѣ того, многія земства отпускаютъ въ кредитъ складамъ с.-х. обществъ машины, орудія и сѣмена, что является чрезвычайно существенной поддержкой въ виду незначительныхъ оборотныхъ средствъ такихъ складовъ. Тамъ, гдѣ земства допускаютъ такой кредитъ, мелкія сел.-хоз. общества могутъ устроить складъ даже съ крайне небольшими средствами и, постепенно увеличивая оборотныя средства склада за счетъ доходовъ его, могутъ довести операціи его до нѣсколькихъ тысячъ и даже десятковъ тысячъ рублей.

Для расширенія торговыхъ операцій и вообще для полученія средствъ на практическія мѣропріятія сел.-хоз. общества могутъ производить займы въ кредитныхъ учрежденіяхъ и у частныхъ лицъ, такъ какъ по нормальному уставу сел.-хоз. обществъ за послѣдними признаются права юридическихъ лицъ, т. е. право пріобрѣтать движимыя и недвижимыя имущества, заключать контракты, вести тор-

говья дѣла, совершать займы, выдавая отъ имени общества долговья обязательства и т. д. Но взысканія по займамъ сельско-хозяйственныхъ обществъ могутъ быть обращаемы только на имущество и капиталы самого общества, а не отдѣльныхъ его членовъ, т. е. уставомъ не установлено круговой поруки членовъ общества. Поэтому, если общество не обладаетъ достаточнымъ имуществомъ, обеспечивающимъ его займы, то послѣдніе иногда дѣлаются при условіи поручительства или всего совѣта общества, или группы членовъ, которые въ случаѣ несостоятельности общества отвѣчаютъ за него уже и своимъ имуществомъ. Хорошимъ союзникомъ сельскохозяйственныхъ обществъ являются кредитныя товарищества, часто возникающія при содѣйствіи с. х. обществъ. Кредитныя товарищества снабжаютъ с. х. общества оборотными средствами и въ тоже время облегчаютъ отдѣльнымъ членамъ с. х. обществъ покупку племенныхъ животныхъ, орудій и прочаго.

Для учрежденія сел.-хоз. общества необходимо получить соответствующее разрѣшеніе. Для этого лица, желающія устроить въ какомъ либо мѣстѣ общество, собираются и составляютъ уставъ или же въ печатномъ экземплярѣ нормальнаго устава*) заполняютъ чистыя мѣста о районѣ дѣятельности общества (такой то уѣздъ, или волость, или такія-то селенія), мѣстѣ нахождения совѣта и канцеляріи общества, о томъ, какія предполагается учредить должности по обществу, сколько разъ въ годъ предполагается назначать общія собранія (кромя экстренныхъ), при какомъ количествѣ членовъ собраніе должно считаться состоявшимся и т. д. Подписавъ этотъ уставъ, представляютъ его при особомъ прошеніи мѣстному губернатору. Это первое собраніе называется учредительнымъ, а всѣ подписавшіе уставъ—членами-учредителями даннаго общества. Когда уставъ губернаторомъ утвержденъ, члены-учредители собираются для избранія должностныхъ лицъ и для установленія порядка занятій общества. Обязательно должны быть избраны: предсѣдатель, секретарь и не менѣе 2 членовъ совѣта. Но обыкновенно избирается также товарищъ

*) Нормальный уставъ можно выписать изъ департамента земледѣлія или отъ мѣстнаго инспектора сельскаго хозяйства, а также отъ кооперативнаго отдѣленія Полтавскаго общества сельскаго хозяйства.

предсѣдателя и казначей. Всѣ эти лица входятъ въ составъ совѣта общества, число членовъ котораго обычно доходитъ до 6—10 душъ. Послѣ избранія должностныхъ лицъ общество считается открытымъ и можетъ приступить къ дѣятельности. Новыя лица могутъ поступать въ члены только послѣ избранія ихъ въ общихъ собраніяхъ общества, причемъ членами (какъ и членами-учредителями) могутъ быть мужчины и женщины, достигшіе совершеннолѣтія и не лишеныя правъ по суду. Особаго утвержденія должностныхъ лицъ и членовъ не требуется. Когда общество начало свою дѣятельность и какіе либо пункты устава окажутся неудобными, то годичному собранію, при наличности опредѣленнаго количества членовъ, разрѣшается измѣнить эти пункты устава, доводя немедленно объ этомъ до свѣдѣнія департамента земледѣлія и мѣстнаго губернатора.

О. Илличевскій.

Передрук з видання:

Первый сборник сел.-хозяйствен. статей (Календарь «Хуторянина» на 1909 год). Третье изд. — Полтава: Библиока «Хуторянина», 1913. — № 2. — С. 140–147.

XVI годъ
изданія.

Хуторянинъ.

XVI годъ
изданія.

12-го марта

№ 10-й.

1911 года.

Пореформенныя теченія среди сельскихъ хозяевъ.

(Нѣсколько данныхъ изъ исторіи Полтавскаго сел.-хоз. общества *).

Условія дореформенной жизни мало благопріятствовали возникновенію общественныхъ организацій, и въ томъ числѣ и возникновенію сѣльско-хозяйственныхъ обществъ. Не смотря на то, что первое с.-х. общество—Императорское Вольное Экономическое—возникло по инициативѣ Императрицы, не смотря на покровительство, оказываемое правительствомъ с.-х. обществамъ, послѣднихъ за столѣтіе, прошедшее со дня учрежденія Вольнаго Экономическаго Общества и до дня основанія нашего общества (1765—1805 г.) возникло всего семь. Только послѣ освобожденія крестьянъ и реформы шестидесятихъ годовъ сѣльско-хозяйственныя общества, какъ и другія общественныя организаціи, начинаютъ быстро увеличиваться въ числѣ и развиваться. Поэтому всѣ они должны съ особенной признательностью чествовать пятидесятилѣтіе освобожденія крестьянъ; а Полтавское общество сѣльского хозяйства сугубо должно откликнуться на это чествованіе, такъ какъ возникновеніе его находится въ особенно тѣсной связи съ крестьянской реформой.

Мысль объ учрежденіи такого общества возникла еще въ серединѣ пятидесятихъ годовъ въ связи съ вопросомъ объ освобожденіи крестьянъ.

Въ мартѣ 1856 года владѣлица Карловской вотчины В. К. Елена Павловна представила Императору Александру II планъ частичнаго освобожденія крестьянъ Полтавской и смежныхъ губерній, по которому Великая Княгиня предполагала отпустить на волю принадлежавшихъ ей въ Константиноградскомъ уѣздѣ крестьянъ, въ количествѣ 15.000 душъ обоого пола, а также предполагала привлечь нѣкоторыхъ помѣщиковъ Полтавской и смежныхъ губерній къ добровольному освобожденію крестьянъ. Выказывавъ не только согласіе, но и желаніе относительно составленія въ *негласномъ совѣщаніи*, подъ покровительствомъ Великой Княгини, помѣщиками Полтавской и смежныхъ губерній, одушевленными чувствами общаго блага, проекта правилъ о дарованіи ихъ крестьянамъ свободы, Государь выразилъ увѣренность, что руководимые Великой Княгиней, они создадутъ трудъ, который послужитъ для многихъ другихъ владѣльцевъ примѣромъ.

Получивъ согласіе Государя, Великая Княгиня обратилась къ одному изъ самыхъ видныхъ и образованныхъ помѣщиковъ Полтавской губерній Льву Викторовичу Кочубею, впоследствии первому преиденту Полтавскаго с.-х. общества, съ предложеніемъ „учредить общество изъ крупныхъ и мелкихъ образованныхъ и благонамѣренныхъ помѣщиковъ“ Полтавской губерній для обсужденія и опредѣленія мѣръ „наилучшимъ образомъ ве-

* Докладъ, прочитанный на засѣданіи Полтавскаго общества сѣльского хозяйства 23 февраля, посвященномъ реформѣ 19 февраля.

дущих къ желаемой цѣли⁴ и просилъ его принять въ этомъ обществѣ званіе вице-президента, выражая готовность сама сдѣлаться президентомъ общества.

Вскорѣ вопросъ объ освобожденіи крестьянъ отъ крѣпостной зависимости принялъ новое направленіе. Въмѣсто „общества крупныхъ и мелкихъ образованныхъ и благонамѣренныхъ помѣщиковъ Полтавской губерніи“ инициативу этого дѣла и выработку основаній, на которыхъ могло бы состояться освобожденіе крестьянъ, правительство взяло въ свои руки, и въ 1861 году *повсемѣстное обязательное* освобожденіе крестьянъ стало совершившимся фактомъ. Но это не только не устранило необходимости въ объединеніи крупныхъ и мелкихъ образованныхъ помѣщиковъ Полтавской губерніи, а напротивъ выдвигало ее съ еще большей силой.

Какъ ни кратковременно сравнительно было существованіе крѣпостного права въ Малороссіи, но подъ вліяніемъ его успѣлъ сложиться опредѣленный и довольно устойчивый строй мѣстнаго сельскаго хозяйства. Въ задачу мою не входитъ характеристика дореформеннаго хозяйства, и поэтому я только скажу, что въ основѣ лежало натуральное хозяйство, но съ широко развитымъ скотоводствомъ и мелкими сельско-хозяйственными промышленными заведеніями, такъ какъ за отсутствіемъ удобныхъ путей сообщенія непосредственный сбытъ зерновыхъ продуктовъ на сторону былъ крайне затруднителенъ и притокъ денежныхъ средствъ обезпечивали только промышленныя заведенія и отчасти скотоводство.

Дѣйствительно къ срединѣ сороковыхъ годовъ, т. е. ко времени наибольшаго расцвѣта крѣпостнаго хозяйства Полтавской губерніи, числалось болѣе крупныхъ, поддающихся учету, промышленныхъ заведеній (винокуренныхъ, сахарныхъ, кожевенныхъ, селитриныхъ заводовъ, суконныхъ фабрикъ и т. д.) около семисотъ съ оборотами въ нѣсколько милл. руб., тогда какъ земледѣліе существовало почти исключительно для удовлетворенія нуждъ собственнаго хозяйства и прокормленія крѣпостнаго населенія.

Кромѣ промышленныхъ заведеній, денежный доходъ хозяйствамъ давало животноводство (скотъ, лошади, шерсть), игравшее сравнительно крупную роль въ хозяйствѣ и въ оборотахъ мѣстныхъ ярмарокъ, такъ какъ помимо требованій со стороны на лошадей для кавалеріи и на скотъ для снабженія мясомъ городовъ, широко развитое чумацество нуждалось въ огромномъ количествѣ упряжной силы. А насколько широко было развито въ то время чумацество, это видно изъ того, что ежегодно черезъ одинъ Кременчугъ проходило свыше 60.000 чумаковъ съ товарами, что для снабженія солью только Харьковскаго рынка требовалась отправка въ Крымъ около 100.000 подводъ и т. д.

Но слѣдуетъ оговориться, что неправильно было бы представлять себѣ, на основаніи сказаннаго, всю Полтавскую губернію въ видѣ непрерывныхъ пастбищъ, покрытыхъ стадами скота и табунами лошадей. Въ томъ же 1845 году числилось въ Полтавской губерніи всего 728.000 головъ рогатаго скота и 225.000 лошадей, тогда какъ по переписи 1900 г. въ селахъ губерніи значится 1 038.000 скота и 424.000 лошадей. Только количество овецъ въ 1845 году было нѣсколько болѣе значительно, нежели въ 1900 году (1.669.000 и 1.567.000). Даже, если принять во вниманіе численность населенія въ 1845 году, то животноводство въ 1845 г. все-таки немного превосходитъ численность его въ 1900 году^{*)}.

^{*)} Въ 1845 году приходилась 1 штука рогатаго скота на 2,2 души населенія, 1 лошадь на 7,3 и 1 овца на 1,1 души. Въ 1900 году 1 штука рогатаго скота приходилась на 2,5 душъ сельскаго населенія, 1 лошадь на 6,1 души и 1 овца на 1,6—1,7 душъ. Слѣдовательно относительно количества населенія скотоводство было сильнѣе развито всего на одну десятую; зато коневодство было даже слабѣе развито на одну пятую часть, нежели въ 1900 году.

Такови были тогда условия крѣпостного хозяйства.

Продвѣтанія коневодства, овцеводства и въ особенности технических производствъ требовали не только дешеваго, дароваго труда, но и опытныхъ низшихъ администраторовъ и рабочихъ. Если вся обстановка крестьянской жизни вырабатывала изъ огромнаго большинства крестьянъ привычныхъ земледѣльцевъ, искусственныхъ пахарей, косцовъ и т. п., то искусными конюхами, чабанами, лычманами могли быть только лица, съ дѣтства выросшіе при лошадахъ или овцахъ. Тоже въ еще большей степени должно относиться и къ промышленнымъ заведеніямъ.

Освобожденіе крестьянъ нарушило сложившіяся уже строй хозяйства. То, что могло существовать и приносить доходъ при даровомъ трудѣ, часто оказывалось убыточнымъ и даже трудно осуществимымъ при вольномъ наемномъ трудѣ. Отсутствие основательныхъ техническихъ знаній у владѣльцевъ и ихъ довѣренныхъ, отсутствие опытныхъ, съ дѣтства приученныхъ, надсмотрщиковъ и рабочихъ, необходимость крупныхъ оборотныхъ средствъ при наемномъ трудѣ—все это должно было пагубно отразиться на сельско-хозяйственныхъ промышленныхъ заведеніяхъ, а частью и на специальныхъ отрасляхъ сельскаго хозяйства, какъ коневодство и др.

И дѣйствительно ко времени освобожденія крестьянъ въ 1862—1868 г. производительность сельско-хозяйственныхъ техническихъ заведеній Полтавской губерніи сократилась вдвое, а количество ихъ уменьшилось даже болѣе, чѣмъ въ два раза. Сократилось и скотоводство (съ 728.000 до 541.000 головъ), и коневодство (съ 225.000 до 155.000 штукъ). Понижились мѣстами урожаи хлѣбовъ, вслѣдствіе неумѣлой эксплуатаціи почвы. А тутъ еще присоединилось приостановленіе въ 1859 году выдачи помѣщикамъ ссудъ изъ государственныхъ кредитныхъ учреждений, которыми мѣстные хозяева задолжались къ этому времени около семи съ половиною милліоновъ рублей.

Предъ помѣщиками Полтавской губерніи стояли вопросы: какъ предотвратить или ослабить создавшійся кризисъ, какъ приспособиться къ новымъ сельско-хозяйственнымъ и экономическимъ условиямъ?

Справиться съ этими вопросами въ одиночку было не по силамъ большинству хозяевъ; и вотъ группа помѣщиковъ въ 1864 году, т. е. во время полнаго развала прежнихъ хозяйственныхъ устоевъ, возбудила ходатайство объ учрежденіи Полтавскаго с.-х. общества, которое должно было помочь имъ справиться съ хозяйствомъ при новыхъ условияхъ веденія его. Положеніе комитета министровъ объ учрежденіи Полтавскаго общества сельскаго хозяйства и уставъ общества были утверждены Государемъ 21 мая 1865 года, и 29 сентября состоялось первое собраніе общества, во главѣ котораго сталъ Л. В. Кочубей, а Великая Княгиня Елена Павловна приняла вновь возникшее общество подъ свое покровительство и приняла званіе перваго почетнаго члена общества. Въ составъ общества вошло около ста землевладѣльцевъ Полтавской губерніи и въ томъ числѣ большинство мѣстныхъ общественныхъ дѣтелей.

Какія же задачи поставило себѣ общество на первыхъ порахъ?

Учредители общества, повидимому, имѣли въ виду прежде всего практическія мѣропріятія или не возлагали большихъ надеждъ на активное участіе въ дѣлахъ общества большинства его членовъ. Первый уставъ общества требовалъ созыва общихъ собраній лишь разъ въ годъ (въ июль во время Ильинской ярмарки); въ остальное время общія собранія могли и не созываться, а руководство дѣлами общества предоставлено было правленію, снабженному широкими полномочіями. Но широкая практическая дѣятельность общества сразу была парализована отсутствіемъ дене-

жнихъ средствъ. Правда, обществомъ учреждено справочное отдѣленіе, открытъ небольшой складъ орудій и племенной пунктъ въ Демидовкѣ при содѣйствіи кн. Д. В. Кочубей и Бабина. Но уже организовать самостоятельную с.-х. выставку оно не могло и когда въ 1868 году общая выставка, устриваемая въдомствомъ государственныхъ имуществъ, въ Полтавѣ не состоялась, то мысль о сельско-хозяйственной выставкѣ пришлось отложить почти на десять лѣтъ (1879 г.). Еще болѣе общество потерпѣло неудачу при учрежденіи образцоваго племенного стада овецъ: предпріятіе могло быть безубыточнымъ лишь при широкой постановкѣ дѣла, требовавшей единовременной затраты 40 тысячъ руб., а подписка среди членовъ дала наевъ всего на 18000 руб. Тоже повторилось и въ другихъ случаяхъ.

Но если отсутствіе матеріальныхъ средствъ ставило непреодолимую преграду широкой практической дѣятельности общества, оно не могло играть такой рѣшающей и фатальной роли въ академической его дѣятельности. И дѣйствительно послѣднія быстро расцвѣтаютъ въ первые же годы существованія общества.

Хотя главная роль уставомъ была предоставлена правленію, но на засѣданія правленія въ первые годы приглашались всѣ члены, проживающіе въ Полтавѣ, а такихъ была почти половина всѣхъ членовъ общества. Поэтому засѣданія правленія въ сущности ничѣмъ не отличались отъ общихъ собраний и на дѣла общества могла непосредственно вліять вся наиболѣе интеллигентная часть его членовъ. И эти болѣе образованные хозяева Полтавской губерніи на первыхъ же шагахъ дѣятельности общества приходили къ заключенію, что веденіе хозяйства при новыхъ экономическихъ условіяхъ требуетъ отъ руководителей сельско-хозяйственныхъ знаній, а этихъ знаній нѣтъ. Поднимается вопросъ объ учрежденіи въ Полтавской губерніи с.-х. училища (вопросъ, неразрѣшенный и до сихъ поръ), устриваются популярныя бесѣды по сельскому хозяйству. Обсуждается цѣлый рядъ вопросовъ с.-х. техники: объ улучшеніи обработки почвы, о новыхъ орудіяхъ, объ удобреніи полей, о посѣвахъ люцерны и эспарцета. Общество стремится сформировать бібліотеку и собираетъ около 3000 томовъ, собираетъ нѣсколько сотъ экземпляровъ коллекцій для с.-х. музея. На второй годъ своего существованія общество начинаетъ издавать свой періодическій органъ „Сельско-хозяйственный сборникъ“, быстро привлекающій болѣе 500 подписчиковъ.

Засѣданія общества и правленія и страницы „С.-х. сборника“ много содѣйствовали выясненію цѣлага ряда с.-х. вопросовъ и распространенію с.-х. знаній среди мѣстныхъ хозяевъ. Но хозяева въ тоже время ощущаютъ крайнюю необходимость въ точныхъ опытныхъ данныхъ и въ обществѣ поднимается вопросъ объ учрежденіи „фермы для производствъ с.-х. опытовъ“. До пріобрѣтенія обществомъ собственной земли для фермы, кн. Д. В. Кочубей предоставилъ въ 1867 году въ Демидовкѣ участокъ земли для производствъ опытовъ и пригласилъ свѣдущаго бельгійца руководить этими опытами. На первое время заложены были опыты съ различными сортами хлѣбовъ и травъ, а также съ испытаніемъ новыхъ орудій.

Также оживлена была дѣятельность общества по отношенію защиты экономическихъ интересовъ мѣстнаго населенія. Общество удѣляетъ много вниманія (и возбуждаетъ соответствующія ходатайства) и винокуренію (къ этому времени сильно павшему), и кризису въ ситришной промышленности, табаководству, улучшенію постановки ветеринаріи въ губерніи (въ связи съ чумной эпидеміей), улучшенію земской конюшни, сохраненію хлѣбовъ, правильной оцѣнкѣ земель для цѣлей обложенія, устройству взаимнаго банка для членовъ общества и т. д.

Но переполохъ, вызванный лишеніемъ даровыхъ рабочихъ рукъ, началъ постепенно улегаться. Болѣе практическіе хозяева быстро приспособились къ новымъ условіямъ хозяйничанья, а менѣе практичные отошли отъ хозяйства. Сельско-хозяйственное общество съ его указаіями на необходимость знаний, на необходимость неустанной работы въ своихъ имѣніяхъ, на необходимость самопомощи,—оказалось для большинства хозяевъ бесполезнымъ, тѣмъ болѣе, что въ концѣ шестидесятыхъ годовъ стали расти цѣны на хлѣба и усиленная распашка поддерживала доходность хозяйствъ, а впереди предвидѣлось облегченіе сбыта въ виду проведенія желѣзной дороги въ Николаевъ... Уже въ 1868 году князь Л. В. Кочубей и князь Долгоруковъ указываютъ на равнодушное отношеніе къ обществу большинства членовъ, на сарказмы и глумленія, направленные по адресу общества. А въ 1869 году общество временно прекращаетъ свою дѣятельность, чтобы снова возродиться черезъ 9 лѣтъ, когда новый сельско-хозяйственный кризисъ (паденіе цѣнъ на зерновые хлѣба и другіе с.-х. продукты) заставлялъ хозяевъ поискать болѣе надежныхъ средствъ извлеченія доходовъ, нежели усиленная распашка и удачная сдача земли въ аренду.

Вотъ главные черты изъ исторіи возникновенія и развитія въ первые годы Полтавскаго с.-х. общества. Много тогда было затронуто вопросовъ, не утратившихъ значенія и до нашихъ дней, много брошено въ земледѣльческую среду новыхъ сельско-хозяйственныхъ идей и фактовъ; но подробно останавливаться на всемъ этомъ—значило бы выйти изъ рамокъ настоящаго сообщенія.

Но неужели, спросите вы, общество, возникшее подъ вплиномъ крестьянской реформы и вскорѣ послѣ осуществленія ея, не удѣляло вниманія крестьянскому хозяйству или вплину освобожденія крестьянъ на помѣщичье хозяйство?—На этотъ вопросъ можно отвѣтить: и да, и нѣтъ!

Помѣщикамъ Полтавской губерніи, сгруппировавшимся около Полтавскаго общества сельскаго хозяйства, приходилось помнить евангельское изрѣченіе „врачу исцѣли самъ“ и думать прежде всего о томъ, какъ имъ самимъ выйти благополучно изъ кризиса, созданнаго рѣзкимъ измѣненіемъ экономическихъ и хозяйственныхъ условій. Поэтому въ трудахъ Полтавскаго с.-х. общества чаще встрѣчаются указанія на эту сторону крестьянской реформы и ея послѣдствія. Затѣмъ, часть выработанныхъ обществомъ мѣръ улучшенія хозяйства относилась въ одинаковой степени къ помѣщичьимъ, и къ крестьянскимъ хозяйствамъ, также какъ и защита экономическихъ интересовъ косвенно помогала и крестьянамъ. Я не стану утомлять ваше вниманіе подробнымъ изложеніемъ соответствующихъ трудовъ Полтавскаго с.-х. общества; но не могу пройти молчаніемъ того вниманія, которое наше общество еще въ шестидесятыхъ годахъ удѣлило модному въ наши дни вопросу о хуторномъ хозяйствѣ. Правда инициаторомъ этого явился не Полтавскій, а саратовскій землевладелецъ Д. А. Столыпинъ, рядъ докладовъ котораго были напечатаны 44 года тому назадъ на страницахъ органа общества „С.-х. Сборника“.

„Основной законъ раздѣленія земель, говоритъ Д. А. Столыпинъ въ первомъ докладѣ *), заключается въ томъ, что-бы землевладелецъ былъ надѣленъ достаточнымъ количествомъ земли, чтобъ усвоить лучшее по мѣстности производство и производить возможно больше. При общественномъ пользованіи землей и при устройствѣ деревень этого достичь нельзя. Правильное раздѣленіе земель и производство обуславливаетъ въ государствѣ устройство хуторовъ. Всякая мѣра, клонящаяся къ этому результату правильное должна быть одобрена, какъ ведущая къ достиженію

*) Причпны, обусловившія развитіе земледѣльской промышленности.

общей пользы. Поэтому весьма выгодно было бы, если ежегодно пусто­рожнія земли, избыточные въ Россіи, продавать небольшими, смотря по мѣстности, участками—что способствовало бы созданію класса хуторяиъ, столь необходимыхъ для государства, а особенно у насъ въ Россіи“.*)

„Учрежденіе личной собственности, говоритъ онъ въ другомъ докладѣ, составить огромный шагъ какъ въ крестьянскомъ быту, такъ и вообще для улучшенія земледѣлія и богатства всего государства... Личное владѣніе и личная собственность поведутъ къ дальнѣйшему развитію крестьянскаго хозяйства и къ *упроченію* болѣе выгоднаго земледѣлія въ Россіи... То, что называется мелкой собственностью, можетъ, при данныхъ обстоятельствахъ, оказать большую услугу, сдѣлавъ возможнымъ возникно­веніе класса хуторяиъ, другими словами достаточныхъ хозяевъ—земле­дѣльцевъ, въ которыхъ наше земледѣліе такъ нуждается... При тепереш­немъ положеніи вещей я полагаю весьма полезнымъ вышесказанныя мною двѣ мѣры: переходъ отъ общественнаго пользованія къ личному, и про­дажа пусто­порожнихъ земель государственныхъ имуществъ небольшими, смотря по мѣстности, участками, что составитъ начало въ улучшеніи крестьянскаго хозяйства у насъ въ Россіи“.

„Теперь земледѣльцу выгодноѣ хозяйничать на хуторѣ, а потому вся­кая мѣра, которая дастъ возможность крестьянину выселиться изъ де­ревни на отдѣльный участокъ, какъ напримѣръ покупка земли, должна считаться мѣрою весьма полезною“**).

Въ письмѣ къ секретарю общества, Д. А. Столыпинъ снова возвра­щается къ преимуществамъ хуторскаго хозяйства, хотя бы на арендова­нныхъ земляхъ. „Полагаю, пишетъ онъ, что успѣхъ будетъ упроченъ, если землевладѣльцы, преимущественно классъ свѣдующій и сильный въ Россіи, возьмутся за это дѣло“. Онъ даже предлагаетъ Полтавскому с.-х. обществу 400 рублей для поднесенія медали общества тому землевладѣль­цу Полтавской губерніи, который, въ виду указанной цѣли, исполнитъ условія, выработанныя Полтавскимъ с.-х. обществомъ.

Предложеніе Д. А. Столыпина было встрѣчено обществомъ сочувст­венно, хотя мнѣ неизвѣстно, нашлся ли тогда помѣщикъ Полтавской губ., достойный преміи Д. А. Столыпина.

Этой страницей изъ исторіи Полтавскаго с.-х. общества въ порефор­менные годы я заканчиваю свое сообщеніе. Здѣсь исторія протягиваетъ руку современности, и далекое прошлое мало въ сущности отличается отъ настоящаго.

О. Иллѣчевскій.

Передрук з видання:

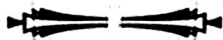
Хуторянин. – 1911. – № 10. – С. 255–260.

Полтавское Общество Сельскаго Хозяйства.

ПЯТИДЕСЯТИЛѢТІЕ
ПОЛТАВСКАГО ОБЩЕСТВА
Сельскаго Хозяйства

(29 сентября 1865 г.—29 сентября 1915 года).

1. Журналь Общаго Собранія членовъ, происходившаго въ пятидесяти-
лѣтнюю годовищину Общества.
2. Докладъ О. А. Иличевскаго—„Полувѣковая дѣятельность Полтав-
скаго с.-х. Общества“.

Полтава.

Электрич. типографія Г. И. Марквича. Бульваръ Котляревскаго
1915 г.

ПОЛУВІКОВАЯ ДІЯТЕЛЬНОСТЬ

Полтавскаго Сельско-хозяйственнаго Общества. *)

29 сентября 1865 года состоялось первое собраніе членовъ Полтавскаго сельско-хозяйственнаго Общества; такимъ образомъ въ настоящее время исполнилось пятидесятилѣтіе его существованія. Но тяжелое время, переживаемое нашей родиной, побудило Правленіе отложить юбилейное празднованіе до болѣе благоприятнаго момента; это однако не лишаетъ меня права отмѣтить столь знаменательную въ жизни нашего Общества дату и хотя въ краткихъ словахъ напомнить участникамъ настоящаго собранія о тѣхъ этапахъ развитія, какіе пройдены Обществомъ за полвѣка, и о тѣхъ результатахъ, какіе достигнуты имъ за истекшее пятидесятилѣтіе. Ни время, ни обстоятельства не позволяютъ мнѣ сдѣлать это съ должной полнотою и всесторонностью; но можно надѣяться, что, когда наступитъ моментъ, благоприятный для официального празднованія юбилея нашего Общества, другія лица изложатъ исторію развитія Общества и результаты его полувѣковой дѣятельности полнѣе, всестороннѣе и лучше, нежели могу сдѣлать я въ настоящемъ засѣданіи.

I.

Наше Общество возникло вскорѣ послѣ освобожденія крестьянъ, и возникновеніе его стоитъ въ прямой связи съ крестьянской реформой. Еще въ 1856 году Великая Княгиня Елена Павловна рѣшила освободить отъ крѣпостной зависимости около 15000 душъ крестьянъ, проживающихъ въ ея Карловскомъ имѣніи Константиноградскаго уѣзда. Увѣренная, что ея примѣру послѣдуютъ многіе просвѣщенные помѣщики Полтавской губерніи, Великая Княгиня испросила Высочайшее разрѣшеніе на учрежденіе особаго Общества землевладѣльцевъ Полтавской губерніи, которое поста-

*) Докладъ общему собранію Полтавскаго Общества Сельскаго Хозяйства въ день пятидесятилѣтія основанія Общества (29 сентября 1915 года).

вило бы цѣлью разработку всѣхъ вопросовъ, связанныхъ съ отпускомъ на волю и устройствомъ крестьянъ. Тогда же Великая Княгиня обратилась къ князю Л. В. Кочубею, впоследствии первому президенту нашего Общества, съ предложеніемъ организовать проектируемое ею Общество землевладѣльцевъ и принять званіе вице-президента, изъявляя съ своей стороны готовность быть президентомъ вновь учреждаемаго Общества. Но, прежде чѣмъ проектируемое Общество организовалось, правительство рѣшило взять на себя инициативу повсемѣстнаго обязательнаго освобожденія крестьянъ, и поэтому нужда въ учрежденіи особаго Общества какъ бы исчезла. Въ теченіи послѣдующихъ пяти—шести лѣтъ правительствомъ была разработана и проведена въ жизнь крестьянская реформа и поставленъ на очередь рядъ другихъ реформъ, имѣвшихъ огромное общественное значеніе. Но все это въ сущности далеко не устранило необходимости организаціи общества землевладѣльцевъ Полтавской губерніи; напротивъ, освобожденіе крестьянъ выдвинуло предъ сельскими хозяевами столько крупныхъ и новыхъ для нихъ вопросовъ, что объединеніе хозяевъ стало особенно необходимо.

Уже послѣдніе годы крѣпостнаго права мѣстное хозяйство переживало значительный кризисъ, который крестьянская реформа только усилила. Такъ ко времени освобожденія крестьянъ значительно сократилось въ Полтавской губерніи скотоводство и коневодство; вдвое уменьшилось количество техническихъ производствъ и общая сумма перерабатываемыхъ продуктовъ; требовался ускоренный переходъ отъ полунатуральнаго хозяйства къ денежному, требовалось быстрое разширеніе зернового хозяйства взаменъ падающаго скотоводства. Освобожденіе крестьянъ нарушило сложившійся десятилѣтними строй хозяйства. Что могло существовать и приносить доходъ при даровомъ, а главное обязательномъ трудѣ, часто оказывалось убыточнымъ и даже трудно осуществимъ при вольномъ наемномъ трудѣ. Отсутствие основательныхъ техническихъ знаній у владѣльцевъ и ихъ довѣренныхъ, привычка вести хозяйство по традиціи, рутинно, уходъ изъ хозяйства части опытныхъ, съ дѣтства приученныхъ, надсмотрщиковъ, рабочихъ и пр.—все это должно было неблагоприятно отразиться на специальныхъ отрасляхъ хозяйства и техническихъ производствахъ, а также и на всей постановкѣ сельскаго хозяйства.

Вообще требовалась перестройка на новых началах всего хозяйственного уклада, и отдельным хозяевам часто было не по силам быстро ориентироваться в новой хозяйственной обстановке. Необходимо было объединение хозяев для успешной борьбы с усиливавшимся с каждым годом кризисом.

Инициатором такого объединения сельских хозяев Полтавской губернии выступил в данном случае князь Сергей Викторович Кочубей. Он в 1863 году обратился к губернскому предводителю дворянства с письмом, в котором просил губернского предводителя взять на себя ходатайство об учреждении сельско-хозяйственного общества и созыве учредителей. Ходатайство было возбуждено в следующем 1864 году; 21 мая 1865 г. последовало утверждение устава Общества, а во время дворянских выборов 29 сентября того же года, как было уже сказано, состоялось первое заседание вновь возникшего Общества, предложившего пост президента инициатору князю С. В. Кочубею, и, за отказом последнего, избравшего первым президентом князя Л. В. Кочубея и первым вице-президентом Сергея Викторовича.

Местные хозяева отнеслись весьма сочувственно к вновь организованному Обществу, и уже через год Общество насчитывало 117 действительных членов, хотя первый годичный отчет и отмечает, что в заседаниях принимают участие преимущественно члены Общества, проживающие в Полтаве. *)

Благодаря сочувствию местных хозяев, Обществу в первые годы его существования, не смотря на почти полное отсутствие в это время постоянных источников доходов, удалось проявить должную инициативу. Но для широкой практической деятельности необходимы были широкие денежные средства; и поэтому неудивительно, что Общество не смогло совершенно осуществить часть мероприятий (губернскую выставку 1868 г., племенную овчарню, организацию при Константиноградском лесном питомнике школы), а другие начинания, как сельско-хозяйственный склад, справочное бюро и пр., были осуществлены в очень скромных размерах. Все таки, если Обществу не удалось в первые же годы широко прийти на помощь хозяевам в деле снабжения их хозяйствами машинами, орудиями, племенными животными, улучшен-

*) Местное дворянство также пришло на помощь вновь возникшему Обществу, предоставив ему в дворянском доме бесплатное помещение, которым Общество пользовалось непрерывно в течение 42 лет (с 1865 по 1907 г.).

ними сѣменами и пр., то Общество пришло имъ на помощь въ другомъ, болѣе важномъ: на цѣломъ рядѣ засѣданій, при разсмотрѣніи докладовъ, затрагивающихъ тѣ вопросы, которые наиболѣе волновали хозяевъ, послѣдніе получили возможность совмѣстными силами намѣтить способы ослабленія надвинушагося кризиса и замѣнить единоличный опытъ отдѣльныхъ хозяевъ коллективнымъ опытомъ наиболѣе свѣдущихъ хозяевъ Полтавской губерніи. На засѣданіяхъ Общества въ первые же годы его существованія, живо дебатировались новые тогда вопросы объ улучшенной обработкѣ почвы, объ удобреніи полей, о посѣвѣ люцерны и эспарцета, объ усовершенствованныхъ орудіяхъ, о борьбѣ съ чумой рогатаго скота, о взаимномъ страхованіи животныхъ, о сохраненіи лѣсовъ, правильной оцѣнкѣ земель для обложенія, организаціи доступнаго кредита, о нуждахъ винокуренія, табаководства и проч. Общество, наконецъ, организуетъ свой періодическій органъ и дѣлаетъ первыя попытки организаціи опытнаго учужденія. Все это показываетъ, что Полтавское Общество сельскаго хозяйства, въ первые годы своего существованія, проявило много инициативы, много энергіи, но, къ сожалѣнію, оно не обладало средствами для проведенія въ жизнь всего того, что намѣчало, и сочувственное отношеніе къ Обществу стало быстро падать. Уже въ 1868 году, президентъ его князь Л. В. Кочубей и одинъ изъ ближайшихъ сотрудниковъ князь Н. А. Долгоруковъ на общемъ собраніи жалуются на равнодушное отношеніе къ Обществу большинства членовъ, на сарказмы и глумленія, направленные по адресу Общества. А съ уходомъ на частную службу перваго платнаго секретаря Общества Ф. И. Гейдука и отъѣздомъ за-границу президента князя Л. В. Кочубея, оказывавшаго Обществу матеріальную поддержку, дѣятельность нашего Общества на долгое время почти замираетъ, и оно изрѣдка только поддерживаетъ сношенія съ другими с.-х. обществами, въ то время крайне малочисленными, да съ центральными учрежденіями Министерства Государственныхъ Имуществъ.

II.

Въ этомъ быстромъ отцвѣтѣ не успѣвшей еще расцвѣсти организаціи было отчасти повинно и само Полтавское сельско-хозяйственное Общество. Его инициатива, его начинанія не были сораз-

мѣрены съ различными средствами, матеріальными и не матеріальными, а ничто такъ не возстанавливаетъ людей противъ всякой организаціи, какъ не выполненныя обѣщанія и не доведенныя до конца начинанія. Отчасти здѣсь сыграли роль и причины, независимыя отъ нашего Общества. Какъ указалъ въ своей рѣчи князь С. В. Кочубей при возрожденіи Общества въ 1878 году, общественныя реформы отвлекли вниманіе русскаго общества въ другую сторону, и отвлекли отъ нашего Общества рядъ дѣятельныхъ сотрудниковъ, погрузившихся теперь всецѣло въ новую земскую, судебную, банковскую дѣятельность. Аналогичныя причины временами вліяли и въ послѣдствіи на пониженіе дѣятельности Полтавскаго с.-х. Общества. Были и еще причины охлажденія къ Обществу. Хозяева сплотились вокругъ него, потому что на нихъ надвигался крахъ; но Общество не обладало жезломъ чародѣя, не могло помочь всѣмъ хозяевамъ быстро, безъ длительныхъ усилій, выйти изъ создавашагося положенія. Часть членовъ Общества ушла разочарованной не только изъ Общества, но изъ деревни; другая часть приспособилась къ новымъ условіямъ при содѣйствіи кредита, ипотечины и т. д. и считала, что тяжелое время уже пережито, что совмѣстная работа хозяевъ излишня, и что въ дальнѣйшемъ они въ одиночку прекрасно справятся съ разрѣшеніемъ всѣхъ с.-х. вопросовъ.

Но ни желѣзныя дороги, ни кредитъ, ни усовершенствованныя машины не спасли хозяевъ Полтавской губерніи отъ новаго сельскаго-хозяйственнаго кризиса въ концѣ семидесятыхъ годовъ. Снова появляется потребность въ единеніи хозяевъ, снова хозяева хлопчуть о возобновленіи дѣятельности Полтавскаго Общества сельскаго хозяйства, и князь С. В. Кочубей во время Ильинской ярмарки, 20 іюля 1878 года, созываетъ общее собраніе, на которое прибыло около 50 бывшихъ членовъ и другихъ хозяевъ. „Открывая настоящее собраніе“, говоритъ князь Кочубей послѣ изложенія причинъ замиранія Общества, „я съ удовольствіемъ вижу, что мы начинаемъ новый періодъ нашей дѣятельности при условіяхъ гораздо болѣе благопріятныхъ, чѣмъ тѣ, которыя были нѣсколько лѣтъ тому назадъ. Условія новаго хозяйства ясно обозначались; мы ознакомились съ усовершенствованными орудіями и новыми приемами земледѣлія, мы имѣемъ земельный и частный кредитъ и обезпеченный сбытъ нашимъ продуктамъ—рельсовый путь. *)

*) Харьковско-Николаевская желѣзная дорога.

Все это, вмѣстѣ съ живо высказываемой со всѣхъ сторонъ потребностью общенія и обмѣна идей, даетъ право думать, что съ этого времени дѣятельность нашего Общества оживится, и что при дружномъ и посильномъ участіи всѣхъ членовъ, мы достигнемъ хорошихъ и практическихъ результатовъ“.

Но прежде чѣмъ говорить о тѣхъ «хорошихъ и практическихъ результатахъ», которыхъ могло достигнуть, по предположенію кн. С. В. Кочубея, вновь возрожденное Полтавское Общество сельскаго хозяйства, я въ краткихъ словахъ изложу ходъ дальнѣйшаго развитія нашего Общества. Въ первые годы по возникновеніи дѣятельности Общества общія собранія его снова привлекаютъ многочисленныхъ посѣтителей; въ слѣдующемъ 1879 году Общество устраиваетъ губернскую сельско-хозяйственную выставку и организуетъ два сѣзда сельскихъ хозяевъ. На этихъ сѣздахъ и на общихъ собраніяхъ ставится на очередь рядъ существеннѣйшихъ сельско-хозяйственныхъ вопросовъ, частью не разрѣшенныхъ удовлетворительно до настоящаго времени. Губернское Земство въ 1879 году приходитъ на помощь Обществу отпускомъ ежегоднаго пособія въ 2000 рублей (а съ 1893 года также принимаетъ на себя печатаніе трудовъ Общества, имѣющихъ общегубернское значеніе *), на службѣ Общества появляются платные специалисты и т. п. Дѣятельность Общества уже не укладывается въ рамки стараго устава, и въ 1883 году было исходатайствовано утвержденіе новаго, предусматривающаго расширеніе дѣятельности Общества. Но къ этому времени волна начинаетъ спадать, активное участіе членовъ въ дѣлахъ Общества значительно понижается, часто общія собранія, въ виду отсутствія законнаго состава членовъ, замѣняются засѣданіями Правленія; далѣе засѣданія Правленія начинаютъ рѣшительно преобладать надъ общими собраніями, и къ Правленію переходитъ постепенно рядъ дѣлъ, прежде подлежащихъ компетенціи общихъ собраній. Но это пониженіе непосредственнаго участія членовъ Общества въ его дѣлахъ не могло уже имѣть того рокового значенія, какое имѣло охлажденіе къ Обществу членовъ въ концѣ шестидесятихъ годовъ. Общество уже было прочно цементировано рядомъ начинаній практическаго характера, которыя надо было доводить до конца, и созидательная работа идетъ прежнимъ темпомъ, все болѣе усложня-

* Въ 1902 году это печатаніе за счетъ Губернскаго Земства трудовъ Общества было замѣнено ежегодной субсидіей Обществу на издательскую дѣятельность въ суммѣ 1000 рублей.

ясь и углубляясь: Общество и въ дальнѣйшіе годы организуетъ сѣзды, выставки, позже экспедиціи, учреждаетъ Опытное Поле, настойчиво стремится къ созданію сельско-хозяйственнаго періодическаго органа, дѣлается ближайшимъ сотрудникомъ Губернскаго Земства при разработкѣ экономическихъ мѣропріятій и т. д. Все это подсказывало необходимость привлеченія новыхъ силъ. Надо было дать возможность группироваться около Общества лицамъ, посвятившимъ себя отдѣльнымъ, специальнымъ отраслямъ хозяйства; надо было также дать возможность на мѣстахъ въ уѣздахъ группироваться хозяевамъ для разрѣшенія совмѣстными силами общихъ и мѣстныхъ сельско-хозяйственныхъ вопросовъ, особенно обострившихся въ неурожайные 1891 и 1892 годы. Уставъ 1883 года не предусматривалъ такой группировки членовъ Общества по уѣздамъ, и поэтому хозяева тѣхъ немногочисленныхъ въ то время уѣздовъ, гдѣ были учреждены уѣздныя сельско-хозяйственные общества, были поставлены въ лучшія условія, чѣмъ члены нашего Общества, проживавшіе вдали отъ Полтавы. Въ виду этого же устава нельзя было скоро осуществить предложеніе Г. Г. Мясоѣдова, сдѣланное еще въ 1892 году, объ объединеніи садоводовъ Полтавской губерніи.

Идя на встрѣчу этимъ запросамъ, Общество исходатайствовало въ 1893 году новое измѣненіе устава, предоставлявшее ему право учреждать въ уѣздахъ, въ которыхъ проживаетъ не менѣе 15 членовъ, уѣздные отдѣлы, съ тѣми же задачами, какія преслѣдовало само Общество, а въ Полтавѣ—отдѣленія Общества, посвященные специальнымъ отраслямъ хозяйства. На основаніи этого устава Общество открываетъ 18 сентября 1894 года первый отдѣлъ въ г. Зеньковѣ, существующій до настоящаго времени. 25 сентября того же 1894 года былъ открытъ второй отдѣлъ въ г. Золотоношѣ, впослѣдствіи оказавшійся малодѣятельнымъ и закрывшійся, и 19 мая 1895 года третій отдѣлъ въ Кременчугѣ, восемь лѣтъ спустя преобразовавшійся въ самостоятельное Общество. Послѣ 8-лѣтняго перерыва, въ 1903 году, послѣдовало открытіе четвертаго отдѣла въ Лубнахъ, вскорѣ также преобразованнаго въ самостоятельное Общество. Въ 1895 году осуществляется предложеніе Г. Г. Мясоѣдова, и при Обществѣ учреждается Отдѣленіе Садоводства; въ 1903 году учреждается Отдѣленіе Пчеловодства,—и въ 1905 г.—Кооперативное Отдѣленіе. Отдѣленіе Пчеловодства въ концѣ

1910 года преобразовано въ самостоятельное Губернское Общество Пчеловодства, а Отдѣленія Садоводства и Кооперативное функционируютъ по настоящее время. Наконецъ, въ 1914 году получено разрѣшеніе на учрежденіе Лѣсного Отдѣленія, открытіе котораго отложено до окончанія военныхъ дѣйствій.

Но по уставу 1893 года положеніе отдѣловъ и отдѣленій значительно разнилось. Отдѣламъ Общества предоставлена была полная автономія; они имѣли отдѣльные органы управленія (совѣтъ), отдѣльный бюджетъ и источники доходовъ, а вскорѣ получили право избирать также и отдѣльных членовъ (членовъ-сотрудниковъ), пользующихся въ отдѣлахъ тѣми же правами, какъ и дѣйствительные члены, но не состоящихъ членами центрального общества). Отдѣленія же первоначально формировались исключительно изъ членовъ Общества, интересующихся данной отраслью хозяйства, и имѣли лишь отдѣльнаго предсѣдателя и секретаря; управленіе же дѣлами отдѣленій было сосредоточено въ рукахъ Правленія Общества. Только въ 1903 году права отдѣленій расширены: имъ сначала предоставлено было избраніе членовъ сотрудниковъ, и затѣмъ постепенно на нихъ были распространены тѣ же права, какими пользовались отдѣлы, т. е. они стали совершенно автономными организаціями, всѣ ограниченія которыхъ фактически сводятся къ требованію избранія предсѣдателя изъ дѣйствительныхъ членовъ, а не членовъ-сотрудниковъ, взамѣнъ чего предсѣдатели Отдѣленій, какъ и Отдѣловъ, входятъ по должности въ составъ Правленія Общества.

Конечно, такое развѣтвленіе Общества не могло пройти безслѣдно. Съ одной стороны оно обезпечивало должное вниманіе тѣмъ специальнымъ отраслямъ хозяйства и тѣмъ мѣстнымъ интересамъ, которые у насъ не являются главенствующими, и поэтому общими собраніями центрального Общества и Правленіемъ его не могли бы разрабатываться такъ всесторонне, какъ то можетъ быть сдѣлано специальными отдѣленіями или мѣстными отдѣлами. Съ другой стороны развѣтвленіе Общества на Отдѣлы и Отдѣленія неизбежно должно было ослабить дѣятельность центрального Общества, такъ какъ отъ послѣдняго отходила инициатива по ряду вопросовъ, и отвлекались члены, интересующіеся преимущественно одной какой либо отраслью сельскаго хозяйства, или проживающіе въ отдаленіи отъ Полтавы. Впрочемъ такое же, если не большее, вліяніе на дѣятельность Полтавскаго Общества

сельскаго хозяйства оказали постепенно возникшія 9 уѣздныхъ сельско-хозяйственныхъ обществъ, куда перешли заботы о мѣстныхъ интересахъ сельскаго хозяйства, и куда также перешла часть членовъ Общества. Наконецъ, наше Общество сложилось и выросло на сотрудничествѣ интеллигентныхъ хозяевъ (землевладѣльцевъ, управляющихъ и пр.), а между тѣмъ эта категорія хозяевъ, по мѣрѣ раздробленія землевладѣнія, изъ года въ годъ количественно сокращается. Все это необходимо учитывать при подведеніи итоговъ тому, что было нашимъ Обществомъ сдѣлано въ началѣ и концѣ истекшаго пятидесятилѣтія.

III.

Теперь, познакомивъ Васъ въ самыхъ общихъ чертахъ съ возникновеніемъ и постепеннымъ развитіемъ Полтавскаго Общества сельскаго хозяйства, опуская при этомъ многія чрезвычайно интересныя подробности, я позволю себѣ остановить Ваше вниманіе на тѣхъ результатахъ, которыя были достигнуты въ теченіи полувѣковой дѣятельности нашего Общества.

Инициаторъ Общества князь С. В. Кочубей, какъ я уже упомянулъ выше, предсказывалъ достиженіе Обществомъ при измѣнившихся условіяхъ „хорошихъ и практическихъ результатовъ“. Но для этого необходимо было многое, и прежде всего надо было располагать сельско-хозяйственными знаніями, основанными на всестороннемъ изученіи мѣстныхъ особенностей. Важность этого не только теперь сознаемъ мы, но и сознавали болѣе передовыя хозяева какъ при возникновеніи Общества въ шестидесятые годы, такъ и при возрожденіи его въ концѣ семидесятыхъ годовъ. И въ серединѣ шестидесятыхъ годовъ, и въ концѣ семидесятыхъ наше Общество выдвигаетъ на первую очередь необходимость созданія опытнаго учрежденія и необходимости изданія періодическаго органа для распространенія сельско-хозяйственныхъ знаній среди членовъ Общества и хозяевъ Полтавской губерніи.

Первый президентъ Общества князь Л. В. Кочубей еще вначалѣ 1867 года выступилъ съ проектомъ „учрежденія при Полтавскомъ сельско-хозяйственномъ Обществѣ фермы для производства сельско-хозяйственныхъ опытовъ“.

„Подобные опыты, писалъ онъ, должны современно показать способъ раціональнаго приготовленія почвы, засѣванія разныхъ

растений и требуемую ими обработку. Здѣсь должны быть рѣшены: возможность и выгода разнаго рода удобренія полей, рациональное обращеніе съ разнаго рода удобрениями и его употребленіе“. Далѣе въ проектѣ князя Л. В. Кочубея предполагалось использовать точный учетъ расходовъ на посѣвъ и обработку разныхъ растений для заключеній объ экономической выгодности ихъ воздѣлыванья и, наконецъ, при этой же фермѣ предполагалось производить публичныя испытанія машинъ и орудій. Такъ какъ вновь возникшее общество еще не располагало средствами, необходимыми для организаціи фермы, то Л. В. Кочубей выдѣлилъ участокъ земли въ Демидовской экономіи, на которомъ были заложены первые опыты подѣ наблюденіемъ секретаря Общества Ф. И. Гейдука. Съ уходомъ Ф. И. Гейдука и выѣздомъ за границу Л. В. Кочубея эта первая попытка—создать на югѣ Россіи опытное учрежденіе—пала. Но съ возобновленіемъ дѣятельности Общества въ 1878 году снова возрождается идея необходимости опытнаго учрежденія, при чемъ новый проектъ встрѣчаетъ сочувственное къ себѣ отношеніе со стороны Губернскаго Земства, согласившагося принять на себя половину расходовъ по оборудованію и содержанію „Опытной Станціи“. Но Министерство Государственныхъ Имуществъ, куда въ январѣ 1882 года было направлено соответствующее ходатайство, недобѣрчиво отнеслось къ возможности учрежденія Опытной Станціи въ такомъ не центральномъ пунктѣ, какъ Полтава, и только три года спустя Обществу удалось учредить вблизи Полтавы, взамѣнъ проектируемой станціи, Опытное Поле. Понадобились еще двадцать пять лѣтъ плодотворной работы Опытнаго Поля при скромномъ бюджетѣ въ 7—10 тысячъ рублей въ годъ и настойчивыя ходатайства Общества, чтобы добиться преобразованія Опытнаго Поля въ Опытную Станцію съ рядомъ специальныхъ отдѣловъ и достаточнымъ персоналомъ специалистовъ. Но даже теперь, тридцать лѣтъ спустя, преобразование не вполне закончено и нѣсколько отдѣловъ Станціи носятъ временный характеръ, а установленіе нормальнаго бюджета ея отодвинуто войной на неопредѣленное будущее.

Слѣдуетъ отмѣтить, что въ концѣ семидесятыхъ и началѣ восьмидесятыхъ годовъ члены Общества настолько интересовались опытнымъ дѣломъ, что Общество, не дожидаясь устройства Опытной Станціи, организовало рядъ опытовъ въ хозяйствахъ своихъ

членовъ и использовало результаты этихъ опытовъ за долго до появленія въ печати первыхъ трудовъ Полтавскаго Опытнаго Поля.

Еще больше всякаго рода перепетій испытало второе начинаніе Общества, созданіе періодическаго с.-х. органа. Обычное изданіе журналовъ не удовлетворяло членовъ Общества и въ 1867 году появляется двухмѣсячный „Сельско-хозяйственный сборникъ, земледѣльческій журналъ, издаваемый Полтавскимъ Обществомъ сельскаго хозяйства“. Этотъ журналъ быстро завоевываетъ вниманіе хозяевъ, судя по тому, что подписка на него въ первый же годъ превысила 500 экземпляровъ. Въ немъ помѣщаются доклады Полтавскому сельско-хозяйственному Обществу и статьи по разнообразнымъ вопросамъ сельскаго хозяйства. Но уже въ первые мѣсяцы руководители органа, повидимому сознають потребность въ болѣе популярномъ изданіи и въ „Сборникѣ“ появляется новый отдѣлъ подъ общимъ заголовкомъ „Бесѣды о сельскомъ хозяйствѣ“. Въ этомъ отдѣлѣ былъ помѣщенъ рядъ общедоступныхъ статей о необходимости сельскаго-хозяйственныхъ знаній, о почвѣ, о климатѣ, откуда берутся растенія, о нашемъ черноземѣ, и о томъ, можетъ ли онъ истощаться, о парѣ и перелогѣ и пр.

Но повидимому успѣшно поведенное дѣло не удовлетворяло его руководителей. Ближайшая цѣль, съ которой создавался журналъ—распространеніе с.-х. знаній среди членовъ Общества и содѣйствіе ихъ единенію, по мнѣнію руководителей Общества, не было достигнуто, такъ какъ изъ 179 членовъ на журналъ подписалось только 48, а остальные 470 подписчиковъ явились со стороны. Затѣмъ изданіе, не смотря на такое количество подписчиковъ и бесплатный трудъ редактора и авторовъ, дало все таки дефицитъ. Все это побудило изданіе «Сельско-хозяйственнаго Сборника» прекратить съ окончаніемъ перваго года изданія и съ 1868 года снова перейти къ выпуску «Журналовъ Общества», въ которыхъ помимо докладовъ и отчетовъ, стали помѣщаться присылаемыя авторами статьи по сельскому хозяйству.

Конечно, въ дѣлѣ широкой популяризаціи сельско-хозяйственныхъ знаній подобаго рода изданіе не могло замѣнить періодическаго органа печати. Съ возрожденіемъ дѣятельности Общества въ 1878 году возобновляются проекты изданія отдѣльнаго періодическаго органа. Но такъ какъ проектируемый въ 1880 году

А. И. Забаринскимъ „Періодическій Листокъ для сельскихъ хозяевъ“. не осуществился, то въ томъ же 1880 году Общество вошло въ соглашеніе съ „Харьковскими Губернскими Вѣдомостями“ относительно помѣщенія на страницахъ этихъ Вѣдомостей журналовъ засѣданій Общества, докладовъ и другихъ с.-х. статей, присылаемыхъ Обществомъ, съ предоставленіемъ Правленію Общества извѣстнаго количества отдѣльныхъ оттисковъ. Такое же соглашеніе было впоследствии (въ 1882 году) установлено и съ „Полтавскими Вѣдомостями“ и газетой „Посѣвы“.

Въ началѣ 1884 года членъ Общества Я. В. Арондаръ снова вноситъ предложеніе объ изданіи отдѣльнаго популярнаго сельскохозяйственнаго журнала. „Намъ нуженъ такой органъ, говоритъ онъ, который представлялъ бы для насъ интересъ дня, который бы стоилъ недорого, который какъ по своему содержанію, такъ и по цѣнѣ былъ бы доступенъ для большинства хозяевъ. Мы должны стремиться къ тому, чтобы наша газета попала бы въ каждую хату, и чтобы въ каждой хатѣ она могла принести свою долю пользы“. Вмѣстѣ съ предложеніемъ организовать изданіе сельскохозяйственнаго журнала Я. В. Арондаръ внесъ въ кассу Общества 200 рублей пожертвованія на расходы по изданію органа, высказавъ увѣренность, что будущій органъ встрѣтитъ матеріальную поддержку со стороны другихъ членовъ Общества. Членъ Общества Л. И. Штампъ предложилъ печатать бесплатно 2000 экземпляровъ еже-недѣльнаго с.-х. листка за право взымать въ свою пользу плату за объявленія. Вообще препятствіемъ служили не матеріальныя соображенія. Лица, возражавшія противъ изданія отдѣльнаго с.-х. органа, говорили, что прежде всего у подобнаго рода органа не будетъ сотрудниковъ, а затѣмъ не будетъ и читателей, что мы еще не доросли до возможности изданія въ провинціи с.-х. журнала. Предсѣдатель Губернской Земской Управы Г. М. Зеленскій предложилъ печатать поступающій матеріалъ въ видѣ приложенийъ къ Земскому Сборнику. Это предложеніе было отклонено въ виду малого распространенія Земскаго Сборника, а опытъ изданія „Прибавленій къ журналамъ Полтавскаго Общества сельскаго хозяйства“, начатый съ августа 1884 года, не увѣчался успѣхомъ. Когда 20 января 1885 года Общее Собраніе рѣшило это изданіе прекратить и вновь приступило къ обсужденію вопроса объ отдѣльномъ с.-х. журналѣ или с.-х. листкѣ, то Г. М. Зеленскій предложилъ

вопросъ объ изданіи журнала или листка снятъ съ очереди и „закрытъ его разъ на всегда“. Изданіе „Прибавленій къ журналамъ“ было прекращено и въ тоже время новый журналъ не былъ созданъ. Такое рѣшеніе не удовлетворило многихъ членовъ, и поэтому секретарь Общества Л. А. Хитрово возбудилъ отъ себя ходатайство о разрѣшеніи ему подъ его редакціей издавать „С.-Х. листокъ *Хуторянинъ*, который выходилъ бы 2 раза въ мѣсяцъ, и годовая цѣна котораго не превышала бы 2 р. 20 к., считая въ томъ числѣ и разсылку подписчикамъ сѣмянъ, заслуживающихъ почему либо вниманіе хозяевъ“. Благодаря поддержкѣ мѣстной администраціи Л. А. Хитрово уже въ мартѣ того же 1885 года получилъ разрѣшеніе на изданіе „Хуторянина“. Уладилось дѣло и съ печатаніемъ: членъ Общества Н. О. Пигуренко взялъ на себя печатаніе 2000 экземпляровъ за доходы отъ объявленій. Но и на этотъ разъ не удалось создать въ Полтавѣ с.-х. журналъ. Н. О. Пигуренко умеръ, а Л. А. Хитрово перешелъ на другую службу, и поэтому Общество снова старается хотя бы отчасти удовлетворить спросъ на с.-х. періодическій органъ, придавъ своимъ журналамъ отчасти характеръ с.-х. журнала, открываетъ на нихъ особую подписку, печатаетъ ихъ въ видѣ двухмѣсячныхъ выпусковъ, учреждаетъ при нихъ отдѣлы замѣтокъ, вопросовъ и отвѣтовъ, справочный и публикаціонный. Такъ прошло около 11 лѣтъ, когда, наконецъ, въ маѣ 1896 года Обществу удалось выпустить въ свѣтъ первый номеръ своего еженедѣльнаго с.-х. журнала „Хуторянинъ“. Съ тѣхъ поръ въ теченіи девятнадцати лѣтъ „Хуторянинъ“ продолжаетъ непрерывно издаваться, далеко превысивъ первоначальныя предположенія и пожеланія Общества. Въ послѣдніе годы это предпріятіе Общества было расширено учрежденіемъ при редакціи „Хуторянина“ издательства и затѣмъ возобновленіемъ на болѣе широкихъ началахъ книжнаго склада, учрежденнаго при Обществѣ еще въ началѣ девяностыхъ годовъ, но закрытаго послѣ перехода Общества изъ Дворянскаго Дома въ Земскій.

Такимъ образомъ потребовались многіе годы, много труда и настойчивости со стороны членовъ Общества, пока удалось создать и поставить на ноги два крупнѣйшихъ начинанія—Опытную Станцію и изданіе с.-х. журнала „Хуторянинъ“. Если въ настоящее время Опытная Станція имѣетъ за собою тридцатилѣтнее существованіе, а редакція „Хуторянина“ почти двадцатилѣтнее, то

исторія зародженія першої думки про утворення їх і перших спроб виконання цієї думки налічує майже половину давності. І те, що наше Товариство, незважаючи на ряд невдач, все знову і знову зверталося до думки про утворення Співдружної Станції і про видачу с.-х. періодичного органу, свідчить, що виникнення їх не було обов'язано випадковому впливові Товариства чи окремих його членів, а викликане глибокими потребами. Товариство не тільки приклало всі сили до виникнення цих установ, але з перших же кроків організувало їх на початку широкій автономії: і Співдружна Станція, і редакція „Хуторянина“ мають свої керівні органи—Совет Співдружної Станції і Редакційний Комітет „Хуторянина“, мають свої самостійні бюджети, свій окремий виконавчий орган; Товариство залишило за собою лише загальне спостереження за їх діяльністю і необхідний контроль. На таких широкій автономній початках були організовані лише відділи і відділення Товариства, думка про утворення яких виникла в Товаристві значно пізніше, в початку дев'яностих років.

Третім великим підприємством Полтавського Товариства сільськогосподарства, довгі роки користувалися особливим його увагою, були сільськогосподарські виставки. Перша думка про бажаність утворення Губернської с.-х. виставки зародилася також в 1866—1867 році, але відсутність засобів не дозволило Товариству виконати цю думку. В 1879 році, завдяки матеріальній допомозі Губернського Земства, Товариство організувало першу Губернську с.-х. виставку, і згодом губернські виставки повторюються, чергуючись в Полтаві (1883, 1886, 1893 і 1909 роки), в Кременчузі (1881 і 1896 р.) і в Ромнах (1880, 1884 і 1899 роки). Крім того Товариство улагоджує 23 ярмарочні виставки в повітових містах і містечках Полтавської губернії, *) губернську сівільну виставку (1886 р.) і ряд інших спеціальних виставок. Те, що з

*) Ярмарочні виставки були улагоджені в 1881 році в Рішетилівці, в 1882 р.—в Рішетилівці, Константинограді, Чутині, в 1883 р.—Чутині і Лубнах, в 1884 р.—в Драбові, Миргороді, Нових Сенжарах і в Рішетилівці, в 1885 р.—в Чутині, Зенькові і Прилуках, в 1886 р.—в Зенькові, Диканьці, Константинограді, в 1887 р.—в Лубнах, Яготині, в 1888 р.—в Полтаві, Лохвиці, і Барисевці, в 1890 р.—в Опішні і в 1891 р. Пирятині.

девяти губернскихъ выставокъ 5 было устроено въ восьмидесятые годы, что на тѣ же восьмидесятые годы приходится и устройство почти всѣхъ ярмарочныхъ выставокъ—врядъ ли можно объяснить однимъ увлеченіемъ выставкамъ, господствовавшимъ въ это время среди членовъ Общества. Повидимому здѣсь играли роль и другія обстоятельства. Не слѣдуетъ забывать, что въ то время популярная с.-х. печать, періодическая и не періодическая, была чрезвычайно слабо развита, и что, съ другой стороны, Общество тщетно добивалось въ эти годы созданія въ Полтавѣ своего періодическаго с.-х. органа для популяризаціи с.-х. знаній и успѣховъ сельскаго хозяйства. При такихъ условіяхъ въ отношеніи популяризаціи успѣховъ сельскаго хозяйства выставки, какъ губернскія, такъ и сельскія, могли сыграть крупную роль. Съ девяностыхъ годовъ, когда для Общества открылась возможность иными путями популяризировать успѣхи сельскаго хозяйства, Общество все рѣже обращается къ устройству сельско-хозяйственныхъ выставокъ.

Видное мѣсто въ дѣятельности сельско-хозяйственнаго Общества занимаетъ также организація съѣздовъ сельскихъ хозяевъ; но такъ какъ большинство съѣздовъ было посвящено спеціальнымъ отраслямъ, то о нихъ будетъ упомянуто ниже. Что касается двухъ съѣздовъ, организованныхъ въ 1879 году, то работа ихъ несомнѣнно отразилась на ближайшемъ направленіи дѣятельности нашего Общества, и вообще они прошли далеко не безслѣдно для мѣстнаго хозяйства.

Столь же, если не еще болѣе видное мѣсто, должно быть отведено многолѣтнимъ трудамъ нашего Общества въ области овцеводства. Въ шестидесятыхъ годахъ, когда въ губерніи было широко распространено тонкорунное овцеводство, Общество усиленно работаетъ надъ созданіемъ племенного разсадника и школы овчаровъ. Недостаточность денежныхъ средствъ, а затѣмъ и временное прекращеніе дѣятельности Общества не дали осуществиться этому начинанію. Но въ 1880 и 1881 годахъ Общество снова обращаетъ вниманіе на положеніе овцеводства, созываетъ два съѣзда овцеводовъ и бонитеровъ, предпринимаетъ изслѣдованіе мѣстныхъ породъ—рѣшетлиловской и сокольской, и рѣшается приступить къ опыту улучшенія грубошерстнаго овцеводства путемъ прилитія каракульской крови. Съ послѣдней цѣлью Общество въ 1881 году возбудило предъ Департаментомъ Земледѣлія ходатайство

о присылкѣ въ Полтавскую губернію изъ Бухары небольшого стада каракульскихъ овецъ, и когда эти овцы были получены въ 1882 году Общество распредѣляетъ ихъ по хозяйствамъ своихъ членовъ группами, съ тѣмъ, чтобы часть чистокровнаго приплода поступила въ пользу Общества. Этотъ приплодъ предполагалось передавать въ другія хозяйства, преслѣдуя созданіе въ Полтавской губерніи нѣсколькихъ каракульскихъ стадъ, и метизацію каракульскихъ овецъ съ мѣстными породами. Путемъ такой организаціи Обществу не удалось достигнуть прочныхъ результатовъ, но въ тоже время пятнадцатилѣтній опытъ выяснилъ возможность разведенія у насъ чистокровныхъ каракулей и преимущество ихъ, какъ матеріала для улучшенія грубошерстаго овцеводства. Поэтому въ 1887 году Общество ликвидируетъ остатки каракульскаго стада и въ слѣдующемъ 1888 году предпринимаетъ самостоятельно экспедицію въ Бухару для закупки племенныхъ овецъ съ цѣлю распредѣленія ихъ согласно предварительной подпискѣ между хозяевами—овцеводами. Этой экспедиціей Общество не ограничилось и въ послѣдующее двадцатипятилѣтіе еще восемь разъ посылало экспедиціи въ Бухару, *) вывезя оттуда племенныхъ овецъ въ общей сложности на сумму около ста тысячъ рублей. При этомъ Общество съ первыхъ же шаговъ работаетъ не исключительно въ интересахъ своихъ членовъ, или только хозяевъ Полтавской губерніи, но въ интересахъ всѣхъ хозяевъ Юга и Юго-Востока Россіи, становится областнымъ центромъ, и эту позицію удерживаетъ до послѣдняго времени, хотя впоследствии отдѣльныя общественныя организаціи повторяли опытъ нашего Общества по полученіи непосредственно изъ Бухары племеннаго матеріала.

Благодаря настойчивымъ стараніямъ нашего Общества, изъ Бухары въ одну Полтавскую губернію было перебращено около тысячи штукъ племенныхъ овецъ, и почти полторы тысячи попало: въ хозяйства Вессарабской губерніи (203), Таврической (214), Херсонской (204), Екатеринославской (143), Харьковской (117) и другихъ губерній. Результатомъ этого было появленіе въ названныхъ губерніяхъ ряда чистокровныхъ каракульскихъ стадъ и широкія успѣхи метизаціи. Но одной организаціей экспедиціи въ

*) Благодаря этому вмѣстѣ съ Департаментской выпискной было получено черезъ наше Общество десять партій каракульскихъ овецъ изъ Бухары: въ 1881—82, 1883, 1889, 1894, 1896, 1898, 1902, 1906, 1910 и 1913 годахъ.

Бухару Общество не ограничилось. Уже въ началѣ девяностыхъ годовъ оно предприняло анкетное изслѣдованіе каракульскаго овцеводства, въ 1896 году, по ходатайству Общества, профессоръ Н. П. Червинскій произвелъ экспедиціонное обследованіе каракульскихъ и грубошерстныхъ стадъ Полтавской и другихъ южныхъ губерній; въ слѣдующемъ году, опять таки по представленію нашего Общества, было произведено извѣстнымъ бонитеромъ І. Л. Друлевымъ экспедиціонное обследованіе каракульскихъ стадъ съ цѣлью изученія ихъ шерсти, смушка и овчины, давшее показаніе въ пользу каракулей по сравненію съ мѣстными овцами. Затѣмъ въ 1911 и 1912 году Общество устраиваетъ въ Полтавѣ южно-русскія аукціонныя каракульскія выставки, организуетъ рядъ совѣщаній съ хозяевами каракулеводами, и, наконецъ, въ 1912 году предпринимаетъ экспедиціонное обследованіе болѣе крупныхъ каракульскихъ стадъ Полтавской, Таврической, Екатеринославской, Бессарабской, Херсонской и Харьковской губерній, въ результатѣ чего появляется изданный Обществомъ трудъ проф. М. Ф. Иванова «Каракулеводство на Югѣ Россіи». вмѣстѣ съ тѣмъ при Опытной Станціи третій годъ ведутся научныя наблюденія надъ каракульскими овцами. Къ сожалѣнію, возникшая еще въ срединѣ восьмидесятыхъ годовъ мысль объ учрежденіи мѣстнаго общественнаго рассадника каракульскихъ овецъ, пока остается въ области пожеланій, и надвинувшіяся военныя событія не только лишили Общество возможности снарядить новую экспедицію въ Бухару, что было предположено въ текущемъ году, но и не позволили Обществу осуществить мысль объ учрежденіи при Обществѣ отдѣльнаго бюро по овцеводству во главѣ съ особымъ инструкторомъ—каракулеводомъ.

Относительное процвѣтаніе коневодства въ Полтавской губерніи на первыхъ порахъ иовидимо не служитъ стимуломъ къ сосредоточенію особаго вниманія нашего Общества на нуждахъ коневодства. Общество ограничивается разсмотрѣніемъ отдѣльных докладовъ по коневодству (о пригодности арденовъ для улучшенія коневодства, о чемъ споры начались еще въ восьмидесятыхъ годахъ и прочее), да ходатайствами о расширеніи земской конюшни, объ измѣненіи правилъ использования жеребцами и т. п. Только въ срединѣ девяностыхъ годовъ все возрастающая дороговизна выращиванія ремонтной лошади и упадокъ крестьянскаго

животноводства, побуждаютъ Общество созвать (въ 1895 г.) первый спеціальныи съѣздъ Коннозаводчиковъ и Коневодовъ Полтавской губерніи, и по предложенію этого съѣзда учредить постоянное Бюро Съѣздовъ Коннозаводчиковъ. Въ послѣдующіе годы Съѣзды Коннозаводчиковъ періодически повторялись, и разработка мѣропріятій по коневодству, а также возбужденіе равнаго рода ходатайствъ и поддержаніе ихъ предъ соотвѣтствующими инстанціями перешло къ Постоянному Бюро Съѣздовъ Коннозаводчиковъ.

Въ области скотоводства и свиноводства итоги дѣятельности Общества скромнѣе и носятъ менѣе планомерный характеръ, нежели въ области овцеводства. Въ среднѣи восьмидесятыхъ годовъ по инициативѣ Общества было предпринято вслѣдованіе сырого степного скота (И. В. Рабиничемъ). Въ 1899 году, по просьбѣ Общества, въ его распоряженіе былъ командированъ специалистъ В. С. Рыбаковъ для завѣдыванія передвижной маслодѣльной. В. С. Рыбаковъ проработалъ въ Полтавской губерніи подъ контролемъ и руководствомъ Общества 14 лѣтъ, при чемъ онъ не только много содѣйствовалъ пробужденію въ мѣстномъ населеніи интереса къ молочному хозяйству, но также обратилъ серьезное вниманіе на постановку у насъ кормленія животныхъ и ухода за рогатымъ скотомъ.

Въ видахъ улучшенія откорма и сбыта животныхъ Полтавское с. х. Общество исходатайствовало въ восьмидесятые годы командированіе въ Полтавскую губернію Департаментскаго спеціалиста для дачи соотвѣтствующихъ указаній, организовало затѣмъ опыты по откорму свиней (при Полтавскомъ Опытномъ Полѣ), организовало въ 1902 году поѣздку хозяевъ Полтавской губерніи (по одному отъ уѣзда) для изученія Лондонскаго и другихъ заграничныхъ рынковъ, учредило при содѣйствіи уѣздныхъ с.-х. обществъ и земствъ 21 племенной пунктъ съ симментальскими быками въ цѣль улучшенія мѣстнаго скота (на 10.000 рублей, полученныхъ отъ правительства при содѣйствіи Московскаго с.-х. общества); учредило при Обществѣ съ 1911 года Постоянную Комиссію по животноводству, которой удалось организовать мѣстное отдѣленіе Харьковской племенной книги, о чемъ въ Обществѣ вопросъ поднимался неоднократно и раньше, и въ послѣдніе годы при Опытной Станціи возобновлены опыты съ откормомъ свиней, а также вновь поставлены опыты съ откормомъ домашней птицы, вносящей значительную роль въ с.-х. вывозѣ изъ Полтавской губі

По земледѣлію главный итогъ дѣятельности нашего Общества выражается въ учрежденіи въ веденіи въ теченіи тридцати лѣтъ Опытнаго Поля, давшего чрезвычайно цѣнные результаты въ области полеводства. По этимъ дѣятельность Общества въ области земледѣлія не ограничилась. Помимо того, что обсужденію вопросовъ земледѣлія была посвящена большая часть засѣданій Общества и большая часть его печатныхъ трудовъ, Общество до учрежденія Опытнаго Поля, а частью и послѣ этого неоднократно обращалось къ производству опытовъ въ частныхъ хозяйствахъ, организовало рядъ испытаній и конкурсовъ земледѣльческихъ машинъ и орудій, организовало въ 1882 году изслѣдованіе Полтавской губерніи въ энтомологическомъ отношеніи (почвенно-ботаническое изученіе губерніи въ тѣхъ же восьмидесятихъ годахъ было произведено Губернскимъ Земствомъ), предприняло обширный сводъ всѣхъ работъ Полтавскаго Опытнаго Поля *), а также и другихъ опытныхъ полей Полтавской губерніи, и, наконецъ, въ послѣдніе годы Общество приступило къ организаціи Сѣменнаго Питомника, о чемъ впервые возникла мысль еще въ 1880 году.

Большое вниманіе Общество удѣляло также нуждамъ табаководства, играющего столь видную роль въ сѣверозападныхъ уѣздахъ губерніи. Въ теченіи двадцати лѣтъ (1883—1904 г.) Общество создало 7 сѣздовъ табаководовъ (въ Полтавѣ, Ромнахъ, Лохвицѣ) и возбудило рядъ ходатайствъ, направленныхъ къ охраненію интересовъ мѣстнаго табаководства.

Въ интересахъ содѣйствія развитію въ Полтавской губерніи садоводства Общество еще въ началѣ восьмидесятихъ годовъ проектировало устройство школы садоводства и выступило предъ Земскимъ Собраніемъ съ ходатайствомъ объ этомъ, испросило въ 1891 году откомандированіе въ Полтавскую губернію правительственнаго специалиста по садоводству, устроило курсы по садоводству и, наконецъ, учредило Отдѣленіе Садоводства, къ которому перешло попеченіе о нуждахъ садоводства въ нашей губерніи. Последнее, при содѣйствіи правительственныхъ специалистовъ,

*) Обработка матеріаловъ и опубликованіе ихъ, помимо денежнаго пособія отъ Департамента Земледѣлія и Губернскаго Земства, вызвало призыву изъ среды Общества болѣе 5000 рублей; что въ теченіи ряда лѣтъ лишило Общество возможности издавать другіе свои труды и вообще побудило сократить свою дѣятельность. Но Общество пошло на эту жертву, чтобы дать возможности ознакомиться данными, добытыми опытнымъ путемъ, не только специалистамъ, но и широкому кругу хозяевъ—практиковъ и популяризаторовъ с.-х. знаній. Последствія показали, что предположенія Общества вполне оправдались.

произвело изслѣдованіе состоянія садоводства въ Полтавской губерніи и устроило рядъ губернскихъ выставокъ садоводства и огородничества.

Въ области лѣсоводства Обществу принадлежитъ инициатива возбужденія и разработки вопроса о лѣсоохраненіи (начало было положено еще въ 1867 году), а также о спеціальной организаціи по облѣсенію и укрѣпленію песковъ, о чемъ Общество возбудило ходатайство въ 1892 году. Это скромное предположеніе Общества было осуществлено черезъ нѣсколько лѣтъ и постепенно развилося въ крупную организацію, посвященную борьбѣ съ песками и оврагами. Помимо этого Общество организовало рядъ совѣщаній, посвященныхъ вопросамъ лѣсоводства и лѣсоохраненія, созвало въ 1911 и 1913 годахъ два областныхъ съѣзда лѣсовладѣльцевъ и исходатайствовало разрѣшеніе на организацію Лѣсного Отдѣленія, открытіе котораго отложено до окончанія военныхъ дѣйствій.

Создавая старѣйшее на югѣ Россіи опытное учрежденіе и старѣйшій популярный с.-х. органъ, удѣляя столько вниманія нуждамъ земледѣлія, животноводства и другимъ спеціальнымъ отраслямъ хозяйства, наше Общество не могло оставаться безучастнымъ къ общественно-агрономическимъ мѣропріятіямъ. Раздвѣтъ этихъ мѣропріятій относится къ послѣднимъ годамъ текущаго столѣтія; но первыя скромныя попытки появляются гораздо ранѣе, и въ Полтавской губерніи многое должно быть приписано инициативѣ нашего Общества. Уже съ начала восьмидесятыхъ годовъ на службѣ Общества появляются первые агрономы Полтавской губерніи, посвящающіе свой трудъ не интересамъ частновладѣльческаго хозяйства; они устраиваютъ выставки, ведутъ на нихъ собесѣдованія, изслѣдуютъ различныя отрасли сельскаго хозяйства и пр. Въ концѣ восьмидесятыхъ годовъ Правительство учреждаетъ четыре должности правительственныхъ агрономовъ и благодаря настойчивымъ представленіямъ нашего Общества одинъ изъ агрономовъ предназначается для обслуживания Полтавской губерніи, при чемъ Департаментъ Земледѣлія предоставляетъ нашему Обществу избрать кандидата на эту должность и утверждаетъ лицо, избранное Обществомъ (П. М. Дубровскій). Вскорѣ Департаментъ Земледѣлія откомандировываетъ въ распоряженіе Общества первыхъ специалистовъ по животноводству и садоводству, хотя общее положеніе о правительственныхъ спеціалистахъ было выработано лишь

послѣ преобразованія Министерства Государственныхъ Имуществъ въ Министерство Земледѣлія въ 1893 году. Далѣе Общество возбуждаетъ ходатайство объ учрежденіи у насъ Министерства Земледѣлія и разрабатываетъ программу дѣятельности его мѣстныхъ органовъ. Позже, когда въ губерніи возникаетъ рядъ сельско-хозяйственныхъ организацій—с.-х. школъ, с.-х. обществъ, зарождается институтъ земскихъ агрономовъ, а с.-х. бюро при Губернской Земской Управѣ еще не существовало, Общество беретъ на себя объединеніе работъ с.-х. организацій и созываетъ въ 1900, 1902 и 1903 годахъ агрономическія совѣщанія, привлекая къ участию въ нихъ не только агрономовъ, но и представителей земствъ и с.-х. обществъ. Позже въ 1907 и 1908 годахъ наше Общество созываетъ четыре сѣзда представителей мелкихъ с.-х. обществъ, количество которыхъ въ Полтавской губерніи возросло къ этому времени до двухсотъ и, наконецъ, въ послѣдніе три года (1912—1914) организуетъ зимніе с.-х. курсы для крестьянскаго населенія Полтавской губерніи. Но Обществу было не по силамъ осуществить проектъ средняго с.-х. учебнаго заведенія въ шестидесятихъ годахъ и высшаго въ девяностыхъ, и эти проекты Общества остаются не осуществленными до настоящаго времени.

Не такъ показательны, не такъ наглядны результаты дѣятельности нашего Общества въ сферѣ экономическихъ вопросовъ, хотя были годы, когда главное вниманіе Общества было направлено на разрѣшеніе экономическихъ вопросовъ (начало восьмидесятихъ годовъ, а затѣмъ зима 1905—6 года, всецѣло посвящаются разработкѣ аграрнаго вопроса). Дѣло въ томъ, что практическое осуществленіе экономическихъ мѣропріятій требуетъ или государственнаго вмѣшательства, или наличности столь крупныхъ денежныхъ средствъ, что оно доступно только правительству и органамъ общественнаго самоуправленія. Но детальная разработка вопроса объ организаціи доступнаго кредита, о способахъ урегулированія хлѣбной торговли, объ обложеніи, о пошлинахъ и тарифахъ и т. д., а также настойчивыя ходатайства предъ Министерствомъ Земледѣлія и Министерствомъ Финансовъ не могли не оказывать вліянія на дальнѣйшую судьбу этихъ вопросовъ, и значеніе работы нашего Общества въ области экономическихъ вопросовъ не слѣдуетъ недооцѣнивать, хотя такихъ непосредственныхъ результатовъ, какіе можно указать по отношенію земледѣлія и животноводства, здѣсь и не могло быть.

Изъ экономическихъ мѣропріятій, проведенныхъ въ жизнь нашимъ Обществомъ, можно указать на посредничество представителей Общества при закупкѣ хлѣба для голодающихъ губерній и затѣмъ для военнаго вѣдомства съ цѣлью поддержанія падающихъ въ началѣ девяностыхъ годовъ цѣны на зерновыя хлѣба; на устройство въ 1901 году областного кустарнаго съѣзда и выставки и на учрежденіе въ 1905 году Кооперативнаго Отдѣленія, организовавшаго затѣмъ кооперативный съѣздъ, бюро и товарищество оптовыхъ закупокъ товаровъ для сельскихъ кооперативовъ.

IV.

Таковы итоги пятидесятилѣтней дѣятельности нашего Общества. При оцѣнкѣ ихъ слѣдуетъ постоянно имѣть въ виду болѣе чѣмъ скромное состояніе финансовъ Общества за все пятидесятилѣтіе его существованія, что рѣзко отражалось и отражается на всѣхъ начинаніяхъ Общества. Не слѣдуетъ забывать и того, что, помимо этихъ итоговъ дѣятельности Общества, есть еще другой плюсъ—полувѣковое единеніе мѣстныхъ сельскихъ хозяевъ. За эти полъ вѣка было заслушано свыше 700 докладовъ и сообщеній, сдѣланныхъ представителями агрономической науки и сельско-хозяйственной практики, и послѣдовала обмѣнъ мнѣній по поводу этихъ докладовъ. Какой бы компетенціей не обладали отдѣльныя лица или учрежденія, они не могутъ совершенно замѣнить собою коллективнаго опыта и знанія болѣе передовыхъ хозяевъ губерній. Достаточно напомнить, что въ началѣ девяностыхъ годовъ на засѣданіяхъ Общества былъ поднятъ вопросъ о принципахъ сбереженія почвенной влаги, создавшій у насъ цѣлую литературу и заставившій наши научныя силы вновь пересмотрѣть раніе принятія рѣшенія. Тоже можно сказать еще о цѣломъ рядѣ вопросовъ, которые удалось разработать и отчасти разрѣшить благодаря сотрудничеству передовыхъ хозяевъ Полтавской губерніи, а такое сотрудничество и объединеніе сельскихъ хозяевъ пока наиболѣе должно осуществляется у насъ при посредствѣ сельско-хозяйственныхъ обществъ и въ частности при посредствѣ Полтавскаго Общества сельскаго хозяйства.

Относительно будущаго развитія дѣятельности нашего Общества всякія пророчества будутъ слишкомъ гадательны, чтобы на нихъ стоило останавливаться. Быть можетъ наше Общество, какъ

и другія с.-х. общества, должно пересмотрѣть программу своей дѣятельности и поставить предъ собой совершенно новыя задачи; быть можетъ с.-х. обществамъ слѣдуетъ работать въ прежнемъ направленіи, предоставивъ разрѣшеніе новыхъ задачъ новымъ учреждениямъ. Возникновеніе въ губерніи ряда уѣздныхъ с.-х. обществъ, отвѣтленіе отъ центрального Общества ряда специальныхъ отдѣленій должно было вызвать и вызвало отвлечение части силъ и средствъ отъ центрального Общества и казалось бы сдвинуло сферу его дѣятельности. Но не слѣдуетъ упускать изъ виду, что и при этихъ условіяхъ наше сельско-хозяйственное Общество за послѣднее десятилѣтіе организовало губернскую с.-х. выставку, далеко превосходившую по своимъ размѣрамъ предыдущія, организовало три экспедиціи въ Бухару и двѣ каракульскія выставки, благодаря чему хозяйства южной и юго-восточной Россіи получили возможность приобрести племенныхъ животныхъ на сумму свыше пятидесяти тысячъ, т. е. болѣе нежели за предыдущіе 25 лѣтъ, произвело изслѣдованіе каракулеводства, осуществило занесеніе мѣстнаго скота въ племенные книги, три раза организовывало зимніе с.-х. курсы для крестьянскаго населенія, созвало четыре сѣзда представителей мелкихъ с.-х. обществъ и два областныхъ сѣзда по лѣсоводству, приступило къ организаціи сѣменнаго хозяйства, имѣющаго объединить мѣстныхъ сѣменоводовъ и т. д. Все это указываетъ, что и при современныхъ условіяхъ компетенція и инициатива Общества, сокращаясь въ одномъ направленіи, могутъ расширяться въ другомъ, и дѣятельность нашего Общества можетъ непрерывно развиваться. Мы не можемъ рассчитывать на быстрое осуществленіе всѣхъ начинаній, какъ не могло наше Общество быстро осуществить свои начинанія въ прошломъ. Когда учреждалось Опытное Поле, когда создавался періодическій с.-х. органъ, когда Общество начинало мѣропріятія по овцеводству—проходили годы, затрачиваемые на нащупываніе правильныхъ путей и преодоленіе всякаго рода препятствій, а также недовѣрія или равнодушія членовъ Общества и заинтересованныхъ правительственныхъ и общественныхъ организацій. Такое медленное осуществленіе начинаній Общества расхаживало часть членовъ его. Но, не смотря на всякіе тормазы и временныя неудачи, въ теченіи ряда лѣтъ удалось многое преодолѣть и создать новыми учреждениямъ и мѣропріятіямъ Общества вполнѣ почетную репутацію. Будемъ надѣяться, что и въ будущемъ Общество

Тільки настойливо в теченні ряду літъ будеть преодолевать препятствія и пролагать дорогу новымъ своимъ начинаніямъ, и то дѣятельность Общества будеть непрерывно развиваться на пользу не только своихъ членовъ, но всего сельскаго населенія.

Ол. Ілличевскій.

Передрук з видання:

Пятидесятилетіе Полтавскаго Общества Сельскаго Хозяйства (29 сентября 1865 г. – 29 сентября 1915 г.). – Полтава: Электрич. типографія Г. И. Маркевича, 1915. – С. 11–34.

Головний будинок Досвідної Станції.

О. Іллічевський.

Як розповсюджувала знання Полтавська Досвідна Станція.

(до 10-річного ювілею Станції).

Кожна досвідна установа є цілком наукова установа і тому, як роблять підсумки її праці, то перш за все питають: що вона зробила для науки, в данім разі для агрономічної науки. А як ті наукові здобутки поширити між широкими колами — то вже діло інших установ: агрономічної школи — через учнів і студентів, та громадської агрономії — проміж селянством та господарюючими колами.

Перні 10—12 років свого існування цього додержувалось і Полтавське Досвідне Поле, що його засновано в році 1881. Та инакше воно й не повинно було робить. Це була перша досвідна установа в Росії; тоді не було ще певних наукових висновків, обґрунтованих на підставі наших місцевих умов; йому довелось прокладати нові стежки, а тому перні висновки могли бути й помилкові і треба було дуже обережно їх поширювати і то серед більш агрономічно освічених кол. Але що-далі існувало Досвідне Поле, то все більш довгочісні і більш певні ставали його спостереження і більш обґрунтовані висновки з тих спостережень.

Марно було-бзцими висновками вийти на широкий шлях, марно було-б, без сумніву, пробувати просунути їх в саму гущу селянства. І дійсно, агроперсонал Досвідного Поля не покладався на інших, а сам використовував зпочатку щотижневий с.-г. часопис „Хуторянин“.

що був заснований в році 1895 і одразу поширився по хуторах і селах Полтавщини в кількості по-над 2000 примірників, а далі розповсюдився й за межами Полтавщини і навіть України. За весь час існування цього часопису розійшлося його біля 100 тис. примірників, а читачів було, звичайно, ще більше; і читачів — селян, які не проглядали по-міському часопис, а читали уважно, обмірковували, обговорювали, робили спроби прикласти до свого господарювання вказівки часопису. Перед такою великою й уважною аудиторією співробітники Досвідного Поля виступали по де-кілька разів на рік. Аудиторія ще більш поширилась, як поруч з часописом почали виходити, так звані, збірки „Хуторянина“ і с.-г. календарі „Хуторянин“, яких було надруковано більш четверті міліона примірників.

В цих збірках більшу частину статтів з рільництва, про боротьбу з шкідниками, про годівлю худоби і т. н. теж склав агроперсонал Станції. Він же далі склав низку, так званих, „листівок“ з окремих питань сільського господарства, тоб-то невеличких брошурок на 2—4 сторінки, яких розповсюджено теж не одну сотню тисяч серед селянства.

Звичайно, цим агроперсонал не обмежувався, а співробітничав і в інших с.-г. часописах, використовуючи і їхніх читачів для поширення своєї, і без того, великої аудиторії. А поруч з цим щорічно друкуються підсумки спостережень і досвідів, робляться загальні підсумки за 3, 7, 15 і 20 років праці Досвідного Поля, а далі, з перетворенням його в Досвідну Станцію, надруковано біля 40 книжок „Трудів“, присвячених тим чи вищим питанням. Ці щорічні звіти, підсумки, труди друкують здебільша в кількості 1—2 тисячі примірників, бо вони були розраховані більш на агроперсонал та агрономічно освічених громадян. Але вони були і в ате джерело, з якого і агрономи, і популяризатори беруть дані для розповсюдження агрономічного знання серед широких мас селянства.

Друкарський станок дав Досвідній Станції таку велику многотисячну аудиторію, яку, звичайно, не могли їй дати безпосередні зносини з селянством і використання живого слова. Але агроперсонал Станції на цьому не заспокоювався і при всякій можливості старався впливати на хліборобів також живим словом.

Перш за все треба тут зазначити використання з цією метою, так званого, паломництва на Станцію. В міру того, як науки здобутки Станції множились, як слава її поширювалась, — все більше й більше людей одвідувало Станцію, щоб на власні очі побачити її й зазнайомитися з тим, що на ній діється. Були тут і окремі особи і організовані екскурсії, спершу тільки учнів та студентів агрономічних шкіл, а далі й селянства. Кількість відвідувачів що-року росла й перед війною досягла півтори тисячі за літо. Станція не обмежувалась тим, щоб тільки поводити цих „прочан“ та показати

Ім те, що зараз в їй робиться. Вона давно вже почала прямувати до того, щоб використати і такі відвідування для більш широкої агропропаганди. Вона поступово склала окремий музей, де відвідувачі мали змогу систематично й наочно ознайомитися з наслідками її праці на протязі всього віку її існування, утворила посаду „агронома-популяризатора“, який би міг найширше популяризувати ці здобутки Станції, роздавала екскурсантам відповідну літературу.

Далі вона улаштувала притулок для дальніх екскурсантів, постачала їм паливо й приладдя, щоб вони могли за свої власні кошти зварити собі гарячої їжі. А це мало велике значіння для агропропаганди. Екскурсанти з учнів та селян мали бо дуже обмежені кошти і через це не мали змоги загаювати зайвого дня у Полтаві й мушили оглядати Станцію від потягу до потягу, тобто на протязі де-кількох годин, часто зморені подорожжю, після безсонної ночі в вагоні. Станція тут пішла на зустріч екскурсантам. І наслідки одвідування Станції при таких умовах збільшуються в декілька раз, на цілі сотні відсотків. Станція в цьому напрямкові не могла зробити всього того, що бажала, але зробила все, що дозволяли її дуже обмежені кошти. Але й це дуже гарно відбивалося на продуктивності екскурсій і на агропропаганді живим словом.

І цим не обмежувалась Досвідна Станція. Представники її завжди були бажані гості на всяких з'їздах, нарадах, засіданнях сільсько-господарських т-в, до повітових включно. І скрізь вони виступали з доповідями, вели агропропаганду шляхом дискусій.

Як було улаштовано низку дрібних с.-г. товариств на Полтавщині,— ми бачимо й там доповідачами агроперсонал Станції остільки, оскільки дозволяли йому умови життя. Досвідна Станція використовувала позмозі й дрібні с.-г. виставки по селах, посилаючи туди свої експонати та делегуючи своїх представників, знов таки, з метою улаштували агрономічний потяг, то Досвідна Станція і в цій спробі взяла жваву участь,— дала свої експонати, делегувала своїх фахівців, які скрізь по станціях Південних залізниць читали селянам (попередженням про це) лекції, вели розмови, пропагандуючи здобутки Станції й поліпшені засоби господарювання. Станція без вагання виходила за межі свого завдання, робила те, що було метою громадської агрономії, бо поширення своїх наукових здобутків і розповсюдження агрономічного знання вона ставила вище за якісь-то там умовні міри.

Агроперсонал Станції брав участь і в лекціях на с.-г. курсах, які утворювались для селянства. І все це робилось не за рахунок якогось там вільного часу, якого завжди бракувало, а за рахунок ще більшого напруження щоденної праці: треба й тут зробити, треба

й потім надолужити все те, що було недороблено, поки працював по-за межами своєї обов'язкової роботи.

Тому в день сорокорічного ювілею Полтавська Досвідна Станція й її агроперсонал можуть між иншим і в цьому разі одверто сказати всім: „прийдіть і судіть нас, нам не сором стояти на цьому прилюдному судилищі“.

.. . . .

Передрук з видання:

Полтавский селянин. – 1925. – № 7–8. – С. 16–19.

ФОТОФАКТИ ЖИТТЯ О. О. ІЛЛІЧЕВСЬКОГО

*Будинок Єлисаветградського земського реального училища,
яке 1885 р. закінчив О. О. Іллічевський*

*Головний корпус Петровської землеробської та лісової академії
– Alma mater О. О. Іллічевського*

*Професор Петровської землеробської
та лісової академії
Іван Олександрович Стебут –
головний кумир О. О. Іллічевського*

*Будинок Херсонської земської управи,
у якій 1894 р. працював О. О. Іллічевський*

*Містечко Усмань
за часів роботи
(1895–1896 рр.)
повітовим агрономом
О. О. Іллічевського*

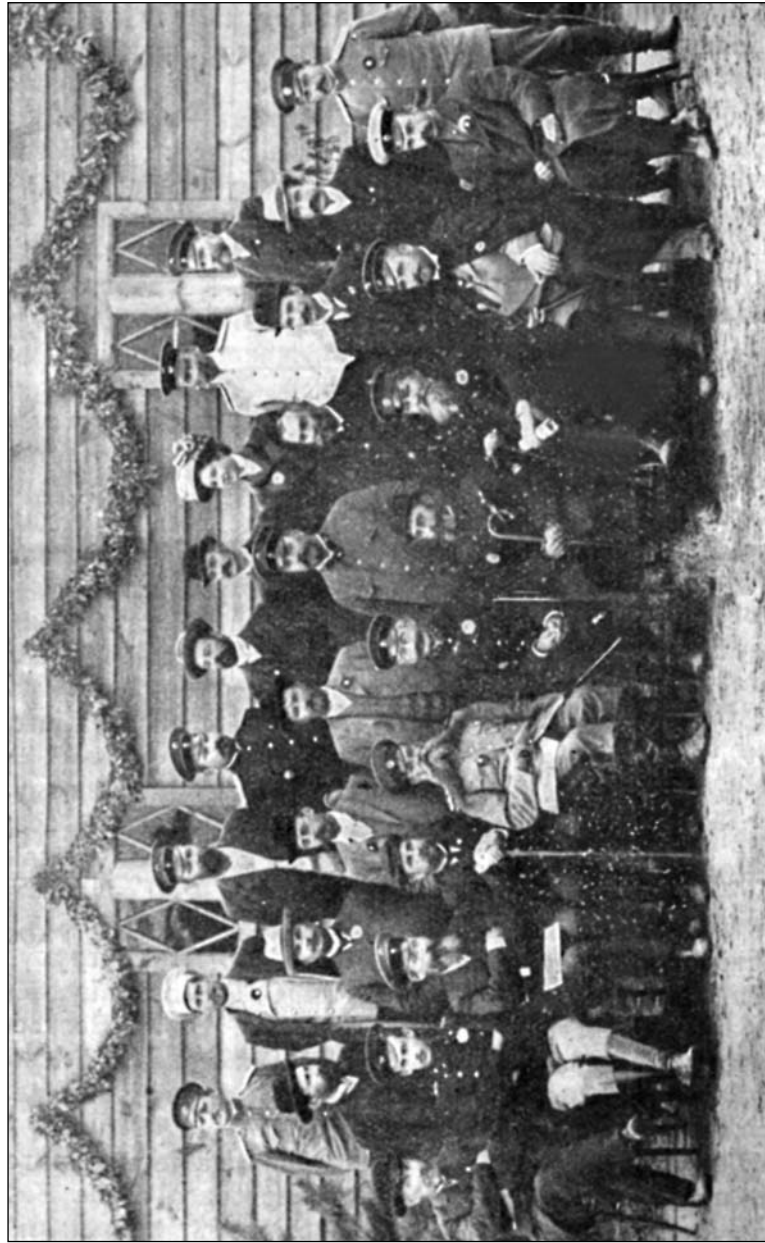
*Містечко Костянтинівград
за часів роботи
(1899–1901 рр.)
повітовим агрономом
О. О. Іллічевського.
Земська управа*

Вхід до Полтавської сільськогосподарської виставки. 1909 р.

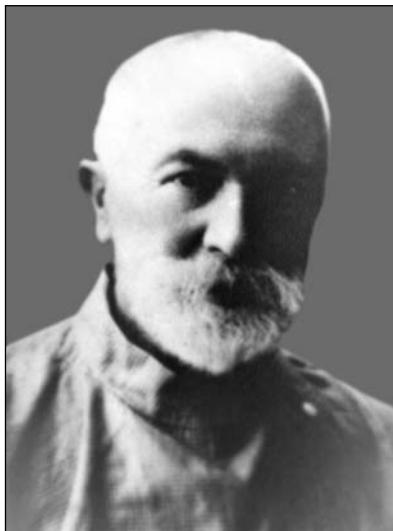

Сучасний вигляд будинку колишнього Полтавського сільськогосподарського товариства (вул. Пушкіна, 53), секретарем якого був О. О. Іллічевський

Секретар Полтавського сільськогосподарського товариства О. О. Іллічевський (середній ряд, 4-й праворуч) – член оргкомітету Полтавської сільськогосподарської виставки. 1909 р.

Олімтій Олександрович Іллічевський

Илличевский Олимтий Александрович
живущий в Ужгородской губернии
Александровский (Полтавское общество
любителей природы) просит
прислать ему материалы: как
правила общества, так и
природы.
Адресом А. Илличевский
Полтавский губернатор С. П. Д. Д.
Илличевский Александр Александрович.
Просьба Селев.
Илличевский
г. Ковалевка
Полтав. губерния (полтавский)
Корд. "Средняя" (полтавский)
Средняя

Заява Іллічевських про вступ
до Полтавського товариства
любителів природи. 1918 р.

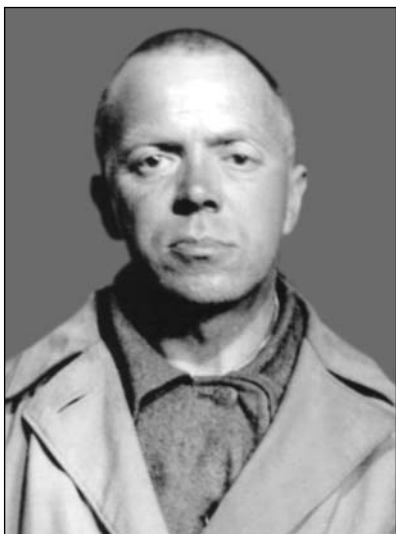
Сергій Олімтієвич Іллічевський

*В. О. Іллічевська. 1927 р.
(друкується вперше)*

*Професор О. О. Іллічевський.
30-ті рр. ХХ ст.
(друкується вперше)*

*Професор С. О. Іллічевський.
4.04.1945 р. (друкується вперше)*

ЛІТЕРАТУРА ПРО ЖИТТЯ ТА ДІЯЛЬНІСТЬ О. О. ІЛЛІЧЕВСЬКОГО

1900

1. **Деятельность сельскохозяйственных обществ** // Хуторянин. – 1900. – № 12. – С. 173–175.

Про виступи О. О. Іллічевського на засіданнях Костянтиноградського сільськогосподарського товариства із трьох доповідями. – С. 174–175.

1901

2. **Деятельность сельскохозяйственного общества** // Хуторянин. – 1901. – № 30. – С. 484–486.

Про виступ О. О. Іллічевського з доповіддю на засіданні Костянтиноградського сільськогосподарського товариства 13 червня 1901 р. – С. 485.

3. **Хроника** // Хуторянин. – 1901. – № 4. – С. 53–55.

Про виступ О. О. Іллічевського з доповіддю на засіданні Костянтиноградського сільськогосподарського товариства 18 січня 1901 р. – С. 53.

1903

4. **Адрес-календарь и справочная книжка Полтавской губернии на 1903 год.** – Полтава: Типо-Литограф. Губернского Правления, 1903. – С. 87.

Секретар Полтавського сільськогосподарського товариства – дійсний студент сільського господарства Олімпій Олександрович Іллічевський (проживав за адресою: Нові Будови, дім Кононенка) – С. 87.

1904

5. Деятельность сельскохозйственных обществ // Хуторянин. – 1904. – № 40. – С. 857.

На засіданні Полтавського с.-г. товариства 22 вересня 1904 р. О. О. Іллічевський вніс пропозицію «Про організацію у Полтаві невеликих смушкових ярмарок». – С. 857.

6. Журналы Полтавскаго Общества Сельскаго Хозяйства. 1902 г. Вып. IV. – Полтава: Типо-литограф. М. Л. Старожицкаго, 1904. – 90 с.

Про діяльність О. О. Іллічевського: його участь у роботі комісії з редагування клопотання про перетворення Дослідного поля у Дослідну станцію та складанні кошторису з розбудови і оснащення її лабораторії. – С. 1, 10, 13, 22–26, 32, 34, 38, 39, 43, 44, 46, 47, 49, 50, 52, 53, 56, 58–61, 66, 68–72, 76, 78–80, 84–90.

7. И. Д. Агрономическое совещание в 1904 году / И. Д. // Хуторянин. – 1904. – № 25. – С. 549–551.

Про виступ О. О. Іллічевського з доповіддю на засіданні агрономічної наради при Полтавському с.-г. товаристві 5 червня 1904 р. – С. 549.

8. С. Агрономическое совещание при Полтавской губернской земской управе в 1904 году / С. // Хуторянин. – 1904. – № 28. – С. 608–611.

Про виступ О. О. Іллічевського на Агрономічній нараді. – С. 608, 610.

9. Торжественное заседание Полтавскаго Общества Сельскаго Хозяйства 20 ноября 1904 г. – Полтава: Типо-Литограф. М. Л. Старожицкаго, 1904. – 36 с.

Про роль О. О. Іллічевського в організації урочистого засідання Полтавського товариства сільського господарства на посвяту 50-річчя діяльності І. О. Стебута. – С. 1, 4, 6.

10. Труды Третьяго агрономического совещания (17, 18, 21 февраля 1903 года). – Полтава: Типо-литограф. М. Л. Старожицкаго, 1904. – 178 с.

Про участь О. О. Іллічевського у роботі Агрономічної наради та його виступи на ній. – С. 2, 4, 17, 33–35, 37, 38, 40–43, 46, 81, 96, 97, 100, 104, 108, 115.

1905

11. Деятельность с.-х. обществ // Хуторянин. – 1905. – № 10. – С. 219–220.

Про участь О. О. Іллічевського у зборах Полтавського відділення Російського товариства с.-г. птахівництва 5 січня 1905 р. та його обрання у члени ревізійної комісії товариства. – С. 220.

12. Деятельность с.-х. обществ // Хуторянин. – 1905. – № 37. – С. 793–795.

Про участь О. О. Іллічевського у річних зборах Полтавського відділення Російського товариства с.-г. птахівництва 10 вересня 1905 р. – С. 794.

13. Журналы Полтавскаго Общества Сельскаго Хозяйства. 1905 год. Вып. второй. – Полтава: Электр. типограф. Г. И. Маркевича, 1905. – 60 с.

Про діяльність О. О. Іллічевського як секретаря Полтавського товариства сільського господарства. – С. 1, 12–14, 22, 24, 28–30, 40, 44, 45, 48–51.

14. Труды Отделения Садоводства Полтавскаго Общества сельскаго хозяйства за 1903 год. – Полтава: Типо-литограф. М. Л. Старожицкаго, 1905. – 77 с.

Про діяльність О. О. Іллічевського як секретаря відділення садівництва Полтавського товариства сільського

господарства. – С. 3, 4, 7, 8, 11, 12, 18, 24, 25, 45, 47, 49–51, 55–57, 70, 76.

1906

15. Деятельность сельскохозяйственных обществ // Хуторянин. – 1906. – № 6. – С. 93–94.

Про діяльність О. О. Іллічевського як секретаря Полтавського відділення Російського товариства сільськогосподарського птахівництва. – С. 93, 94.

16. Справочная книжка по Полтавской губернии на 1906 год. – Полтава: Типо-литограф. Губернского Правления, 1906. – С. 69.

Секретар Полтавського товариства сільського господарства дійсний студент сільського господарства Олімпій Олександрович Іллічевський (проживав за адресою: Кузнецька вул., буд. 56). – С. 69.

17. Труды Полтавского Общества сельского хозяйства по Аграрному Вопросу. За сентябрь 1905 г. – май 1906 г. – Полтава: Электр. типограф. И. А. Дохмана, 1906. – 256 с.

Про діяльність О. О. Іллічевського як секретаря Полтавського товариства сільського господарства. – С. 1, 28, 29, 31, 34, 49, 51, 68, 69, 88, 90, 91, 94, 107, 108, 127, 131, 143, 144, 159, 160, 192, 193, 209, 210, 215, 222–224, 226, 240, 244.

18. Труды Полтавского Общества сельского хозяйства по аграрному вопросу за сентябрь 1905 – май 1906 г. – Полтава: Электр. типо-литограф. И. А. Дохмана, 1906. – 256 с.

Про діяльність О. О. Іллічевського. – С. 1, 29, 31, 33, 49, 51, 68, 69, 88, 90, 91, 94, 107, 108, 127, 131, 143, 144, 159, 160, 191, 192, 209, 210, 215, 218, 221–226, 240, 244.

1907

19. Второе Совещание представителей сельскохозяйственных обществ при Полтавском Обществе Сельского Хозяйства 11–13 июня 1907 года. – Полтава, 1907. – 183 с.

Про участь О. О. Іллічевського у роботі наради представників сільгосптовариств Полтавської губернії та його виступ на ній. – С. 112, 116, 123, 124, 145, 155, 162, 178, 182.

20. Деятельность сельскохозяйственных обществ // Хуторянин. – 1907. – № 5. – С. 83–84.

Про виступ О. О. Іллічевського 24 січня 1907 р. на другій співбесіді членів Полтавського товариства сільського господарства з каракульського вівчарства. – С. 83.

21. Деятельность сельскохозяйственных обществ // Хуторянин. – 1907. – № 7. – С. 127–129.

Про обрання О. О. Іллічевського скарбником відділення бджолярства Полтавського товариства сільського господарства. – С. 127.

22. Деятельность сельскохозяйственных обществ // Хуторянин. – 1907. – № 9. – С. 165.

Про обрання О. О. Іллічевського скарбником відділення садівництва Полтавського товариства сільського господарства. – С. 165.

23. Журналы Полтавскаго Общества Сельскаго Хозяйства. 1905 г. Вып. I. – Полтава: Електр. типограф. Г. И. Маркевича, 1907. – 62 с.

О. О. Іллічевському висловлена подяка «за його праці по Товариству». – С. 34.

24. Открыта подписка на 1908 год на еженедельный сельскохозяйственный журнал «Хуторянин» // Хуторянин. – 1907. – № 49. – С. 877 [титул обкладинки].

О. О. Іллічевський – член редакції журналу «Хуторянин» по розділу «Діяльність сільськогосподарських товариств». – С. 877.

25. Отчёт Полтавской общественной библиотеки за 1906 год. – Полтава: Типо-Литограф. Торг. Дома И. Фришберг и С. Зорохович, 1907. – 78 с., прилож. I–23 с.

Протягом 1905 р. О. О. Іллічевський подарував Полтавській громадській бібліотеці (нині Полтавська обласна

універсальна наукова бібліотека імені І. П. Котляревського) 52 томи книг 26 назв.

1908

26. Журналы Полтавскаго Общества Сельскаго Хозяйства. За 1907 г. – Полтава: Электр. типограф. Г. И. Маркевича, 1908. – 212 с.

Про діяльність О. О. Іллічевського як секретаря Полтавського товариства сільського господарства. – С. 1, 7, 12, 22, 26–28, 30, 40, 44, 53–55, 60, 71, 74–76, 78–84, 87, 88, 94, 97–101, 103, 105, 108, 111, 116, 124–127, 130, 133, 134, 136, 139, 152, 171, 173, 174, 179, 193.

27. Отчёт о деятельности Полтавскаго Общества сельскаго хозяйства за 1907 год. – Полтава: Электр. типограф. Г. И. Маркевича, 1908. – 46 с.

Про діяльність О. О. Іллічевського з проекту написання брошури із роз'яснення земельних законів та інших питань діяльності Полтавського товариства сільського господарства. – С. 19, 21, 29, 39, 40.

28. Полтавское общество сельскаго хозяйства // Хуторянин. – 1908. – № 28. – С. 538.

Про доповідь О. О. Іллічевського з питань каракульської експедиції Полтавського товариства сільського господарства. – С. 538.

1909

29. Итоги работ Полтавскаго Опытнаго Поля за двадцать лет (1886–1906) / Вып. 2: Зерновые хлеба (сост. К. Г. Маньковский). – Полтава: Типо-литограф. Торг. Дома И. Л. Фришберга и С. Е. Зорохович, 1909. – 410 с.; прилож. 136 с.

Укладач висловлює подяку членам редакційної комісії видання, у тому числі О. О. Іллічевському, за перегляд рукопису і слушні зауваження. – С. II.

30. Краткия журналы Совещания Агрономов при Полтавской Губернской Земской Управе, 18–20 августа 1908 г. – Полтава: Типограф. Братьев Попиловых, 1909. – 27 с.

Про участь О. О. Іллічевського в роботі наради і його виступ на ній з питання показових дослідних полів. – С. 3, 6, 8, 21, 24.

31. Полтавская с.-х. выставка // Хроника. – 1909. – № 38. – С. 1284–1288.

Про участь О. О. Іллічевського як експерта наукового відділу Полтавської сільськогосподарської виставки 1909 р. – С. 1286.

32. Полтавская с.-х. выставка // Хуторянин. – 1909. – № 42. – С. 1442–1444.

Про участь О. О. Іллічевського як експерта відділу доведення Полтавської сільськогосподарської виставки 1909 р. – С. 1443.

33. О. Ш. Полтавское общество сельского хозяйства. (Заседание 11 ноября 1909 года) / О. Ш. [Широких О.] // Хуторянин. – 1909. – № 47. – С. 1591–1592.

Про участь О. О. Іллічевського в засіданні Полтавського товариства сільського господарства і виступ на ньому 11 листопада 1909 р. – С. 1591, 1592.

34. О. Ш. Полтавское общество сельского хозяйства. (Заседание 11 ноября 1909 года) / О. Ш. [Широких О.] // Хуторянин. – 1909. – № 52. – С. 1787–1788.

Про діяльність О. О. Іллічевського як секретаря Полтавського сільськогосподарського товариства. – С. 1787, 1788.

35. О. Ш. Торжественное заседание Полтавского общества сельского хозяйства (28-го октября 1909 г., по поводу 25-летия учреждения Полтавского опытного поля) / О. Ш. [Широких О.] // Хуторянин. – 1909. – № 45–46. – С. 1538–1548.

Про участь О. О. Іллічевського в урочистому засіданні на відзнаку 25-річчя заснування Полтавського дослідного поля 28 жовтня 1909 р. – С. 1539.

1910

36. Аукцион // Хуторянин. – 1910. – № 37. – С. 1509.

Про участь О. О. Іллічевського 31 серпня 1910 р. в аукціоні овець у Полтаві. – С. 1509.

37. Журналы Агрономического Совещания при Полтавской Губернской Земской Управе 26–27 октября 1909 года. – Полтава: Типограф. Братьев Попиловых, 1910. – 159 с.

Про участь О. О. Іллічевського у роботі Агрономічної наради у Полтаві 26–27 жовтня 1909 р. – С. VIII, 117, 122, 124, 134, 140.

38. О. Ш. Полтавское общество сельскаго хозяйства / О. Ш. [Широких О.] // Хуторянин. – 1910. – № 4. – С. 137–139.

Про наведену О. О. Іллічевським довідку про кількість осіб, бажаних придбати бухарських овець. – С. 138.

39. Конкурс орудий по обработке пара // Хуторянин. – 1910. – № 27. – С. 1090.

Про участь О. О. Іллічевського у проведенні конкурсу знарядь з обробки пару 25–26 червня 1910 р. поблизу Полтави. – С. 1090.

1911

40. О. Ш. Заседание посвящённое чествованию 50-летия со дня освобождения крестьян / О. Ш. [Широких О.] // Хуторянин. – 1911. – № 12. – С. 309–314.

Про участь О. О. Іллічевського в урочистостях із нагоди 50-річчя скасування кріпацтва 23 лютого 1911 р. та його виступ з доповіддю про історію виникнення Полтавського товариства сільського господарства. – С. 314.

41. Полтавское общество сельскаго хозяйства // Хуторянин. – 1911. – № 51. – С. 1370.

Про виступ О. О. Іллічевського на грудневому засіданні Полтавського товариства сільського господарства з доповіддю «Про результати робіт Харківського обласного з'їзда з шкільного і позашкільного розповсюдження сільськогосподарських знань». – С. 1370.

42. Труды отделения садоводства Полтавскаго Общества сельскаго хозяйства за 1908, 1909 и 1910 годы. – Полтава: Электр. типограф. Г. И. Маркевича, 1911. – 164 с.

Про діяльність О. О. Іллічевського як члена відділення садівництва Полтавського товариства сільського господарства. – С. 5, 15, 18, 21, 49, 54, 57, 61, 66, 72, 80, 83–88, 93, 102, 105–107, 130, 131, 144, 147, 148, 156, 164.

43. Труды Полтавскаго Общества с.-х. за 1910 год. Вып. I. – Полтава: Электр. типограф. Г. И. Маркевича, 1911. – 144 с.

Про діяльність О. О. Іллічевського як секретаря Полтавського товариства сільського господарства у 1910 р. – С. 1, 2, 5, 6, 9, 11, 13, 30–33, 37, 38, 40, 43, 48, 49, 50, 53, 56, 59, 61, 62, 66, 68, 69, 72, 75–77, 80, 81, 84, 86, 88–91, 93, 96, 105, 115, 116, 118, 120, 123, 124, 127, 131, 133.

1912

44. Отделение садоводства // Хуторянин. – 1912. – № 52. – С. 1391.

18 грудня 1912 р. у засіданні відділення садівництва Полтавського товариства сільського господарства колишньому скарбнику відділення О. О. Іллічевському було висловлено подяку. – С. 1391.

45. Отчёт о деятельности Полтавскаго Общества сельскаго хозяйства. За 1911 год. – Полтава: Электр. типограф. Д. Н. Подземскаго, 1912. – 130 с.

Про діяльність О. О. Іллічевського як секретаря Полтавського товариства сільського господарства у 1911 р. – С. 4, 8–10, 14, 28, 29, 32, 34, 36, 111, 119.

46. Список пожертвованих в пользу голодающих // Хуторянин. – 1912. – № 16. – С. 430–431.

14 квітня 1912 р. до Полтавського товариства сільського господарства від родини О. Іллічевського надійшли кошти (5 крб.) на користь голодуючих. – С. 430.

1913

47. Агрономический персонал, состоящий на правительственной, земской и общественной службе в Полтавской губернии на 1-е января 1913 года // Полтавские Агрономические Известия. – 1913. – № 2–3: Приложение. – С. 8–9.

Наведені біографічні дані про О. О. Іллічевського. – С. 8, 9.

48. Деятельность сельско-хозяйственных обществ // Хуторянин. – 1913. – № 11. – С. 332–334.

Про виступ О. О. Іллічевського на засіданні Полтавського товариства сільського господарства 26 лютого 1913 р. – С. 332.

49. Полтавский Отдел Императорского Российского Общества сельско-хазяйственного птицеводства [...]. Отчёт за 1912 год. – 10-й год. – Полтава: Электр. типо-литограф. преемников Дохмана, 1913. – 88 с.

Про діяльність О. О. Іллічевського як члена Полтавського відділення Імператорського Російського товариства сільськогосподарського птахівництва. – С. 51, 62, 65, 66, 69, 72, 75.

Відмічено, що «О. О. Іллічевський, являючись живим літописом життя і діяльності Відділа...». – С. 69.

50. Отчёт о деятельности Полтавского Общества сельского хозяйства за 1912 год. – Полтава: Электр. типограф. Д. Н. Подземского, 1913. – 82 с.

Про діяльність О. О. Іллічевського як секретаря Полтавського товариства сільського господарства у 1912 р. – С. III, VI, VII, XXV, XXVI, XXVIII, 51, 75.

20 жовтня 1912 р. О. О. Іллічевського обрано членом Комітету Харківської дослідної станції на 1912–1914 рр. – С. VI; входив до Ради Полтавської дослідної станції. – С. VII; редколегії журналу «Хуторянин» – С. 51.

51. О. Ш. Полтавское общество сельскаго хозяйства / О. Ш. [Широких О.] // Хуторянин. – 1913. – № 40. – С. 1051–1052.

На засіданні Полтавського товариства сільського господарства 25 вересня 1913 р. О. О. Іллічевського було обрано до складу особливої комісії з розробки клопотання про відкриття у Полтаві вищого сільськогосподарського закладу. – С. 1052.

1914

52. Второй Съезд лесовладельцев и лесоводов при Полтавском обществе сельскаго хозяйства 18–21 декабря 1913 года. – Полтава: Электр. типограф. Г. И. Маркевича, 1914. – 142 с.

Про участь О. О. Іллічевського у роботі Другого з'їзду лісогосподарів та лісоводів 18–21 грудня 1913 р. – С. 5, 9, 23, 33, 69, 71, 86, 91, 114, 115, 129, 131, 140.

53. Краткий отчёт по лазарету Полтавскаго общества сельскаго хозяйства за сентябрь // Хуторянин. – 1914. – № 43. – С. 1182–1183.

О. О. Іллічевський пожертвував лазарету 3 крб. 50 к. – С. 1183.

54. Отчёт по лазарету Полтавскаго общества сельскаго хозяйства // Хуторянин. – 1914. – № 46. – С. 1261–1262.

О. О. Іллічевський пожертвував лазарету 3 крб. 50 к. – С. 1261.

55. Труды Отделения Садоводства Полтавского Общества сельского хозяйства за 1911 и 1912 годы. – Полтава: Электр. типограф. Г. И. Маркевича, 1914. – 181 с.

Про діяльність О. О. Іллічевського – С. 22, 30, 45, 54, 65, 72, 87, 97, 99, 104–106, 110–112, 118, 131, 132, 134, 135, 137, 138, 146, 147, 150, 156.

1915

56. Журнал заседания общего собрания П. О. С. Х. 29 сентября 1915 года // Пятидесятилетие Полтавского Общества Сельского Хозяйства (29 сентября 1865 г. – 29 сентября 1915 года). – Полтава: Электр. типограф. Г. И. Маркевича, 1915. – С. 3–9.

Про участь О. О. Іллічевського в урочистостях із нагоди 50-річчя Полтавського товариства сільського господарства та його виступ на них із доповіддю. Президент товариства А. П. Шимков запропонував представити О. О. Іллічевського до «почесної нагороди, як секретаря товариства..., висловити йому подяку за представлену доповідь». – С. 8, 9.

57. Отчёт по лазарету Полтавского общества сельского хозяйства за февраль – май 1915 г. // Хуторянин. – 1915. – № 25. – С. 583–585.

О. О. Іллічевський пожертвував лазарету 14 крб. – С. 584.

58. О. Ш. Полтавское общество сельского хозяйства / О. Ш. [Широких О.] // Хуторянин. – 1915. – № 40–41. – С. 862–864.

29 вересня 1915 р. на урочистому засіданні Полтавського товариства сільського господарства О. О. Іллічевський виголосив доповідь, присвячену 50-річчю діяльності товариства. Постановлено «висловити секретарю товариства О. О. Іллічевському за його багаторічну плідну діяльність подяку». – С. 862, 864.

1916

59. Отчёт о деятельности Полтавского Общества сельского хозяйства. За 1913 год. – Полтава: Электр. типограф. Д. Н. Подземского, 1916. – 52 с.

Про діяльність О. О. Іллічевського як секретаря Полтавського товариства сільського господарства у 1913 р. – С. 5, 6, 11, 33, 34, 49, 51.

60. Отчёт о деятельности Полтавского Общества сельского хозяйства. За 1914 год. – Полтава: Типограф. «Хуторянин» Полтав. Общ. с.-х., 1916. – 57 с.

Про діяльність О. О. Іллічевського як секретаря Полтавського товариства сільського господарства у 1914 р. – С. 4, 5, 7, 12, 30, 46.

61. Памятная книжка Полтавской губернии на 1916 год. – Полтава: Типо-Литограф. Губернского Правления, 1916. – С. 74.

Секретар Полтавського товариства сільського господарства – Олімпій Олександрович Іллічевський (адреса місця роботи – вул. Пушкінська, 55). – С. 74.

1917

62. Заика И. Третий лесной съезд в Полтаве / И. Заика // Хуторянин. – 1917. – № 23. – С. 473–476.

Про участь О. О. Іллічевського у роботі Третього лісового з'їзду в Полтаві 1–3 липня 1917 р. як одного із співголів засідань, обраного до виконавчого комітету Спілки лісоводів Полтавської губернії. – С. 473, 475.

63. Отчёт Полтавского общества сельского хозяйства // Хуторянин. – 1917. – № 9–10. – С. 72.

О. О. Іллічевський серед підписантів Заклику до аграріїв Полтавської губернії про їх допомогу військові і Народному уряду. – С. 72.

1922

64. Із діяльності Всеукраїнського Агрономічного Т-ва. Полтавська філія (Полт. Наук. Т-во) // Українська сільськогосподарська газета. – 1922. – № 9. – С. 20–22.

У засіданні товариства 17 січня 1922 р. О. О. Іллічевського було призначено тимчасовим завідувачем інструкторських курсів насінництва та заготівлі лікарських рослин. – С. 20.

1924

65. Журнал губерського з'їзду земельних робітників Полтавщини 8–14 березня 1924 року. – Полтава: Вид. Полтав. Губземуправління, 1924. – 203 с.

Про участь у роботі губерньського з'їзду земельних робітників Полтавщини 8–14 березня 1924 р. агронома, члена Помологічної комісії при Губземуправлінні, викладача Полтавського агрокооперативного технікуму О. О. Іллічевського та його вшанування як найстарішого робітника агрономії Полтавської губернії. – С. 30, 49, 135, 136, 169, 180.

1927

66. Звідомлення про діяльність наукового гуртка при ПАКТ'і // Записки Полтавського сільськогосподарського Політехнікуму. – Полтава, 1927. Т. I. – С. 355–360.

30 січня 1927 р. О. О. Іллічевського обрано замісником голови наукового гуртка Полтавського сільськогосподарського політехнікуму (нині Полтавська державна аграрна академія). – С. 358.

1928

67. Гуртки і товариства при Політехнікумі, їх стан та робота за 1927–28 рік // Записки Полтавського сільсько-

господарського Політехнікуму. – Полтава, 1928. Т. II. – С. 383–389.

Про виступ О. О. Іллічевського на засіданні наукового гуртка Полтавського сільськогосподарського політехнікуму (нині Полтавська державна аграрна академія) з доповіддю «Кримський землетрус» та його ж виступ на засіданні науково-технічного гуртка студентів секції ґрунтознавства із доповідями «Другорядні елементи ґрунту» та «Зміни родючості ґрунту». – С. 383, 385.

68. К 25-летньому ЮБИЛЕЮ директора Полтавской с.-х. Опытной Станции проф. В. И. Сазанова. – Полтава, 1928. – 36 с.

О. О. Іллічевський особисто направив вітання В. І. Сазанову у зв'язку із 25-річчям його науково-агрономічної роботи, яке святкувалося 3 липня 1927 р. в Полтаві. – С. 35.

69. Крупський М. Перша Всеукраїнська нарада ґрунтознавців / М. Крупський // Вісник С.-Г. науки та Досвідної Справи. – 1928. Т. V, № 5. – С. 136–138.

У 1928 р. на Першій Всеукраїнській нараді ґрунтознавців у Харкові (27–30 травня) О. О. Іллічевського обрано до складу Бюро Товариства ґрунтознавців. – С. 138.

1930

70. Кушніренко В. Куземинський лучний масив / В. Кушніренко, М. Ніколаєв // Луки водозабору р. Ворсли. Ч. I / Записки Полтавського с.-г. ін-ту. – Полтава, 1930. Т. IV, № 1. – С. 5–114.

У 1929 р. під керівництвом завідувача лабораторії ґрунтознавства Полтавського сільськогосподарського інституту О. О. Іллічевського здійснено механічний аналіз ґрунтів, відібраних під час експедиції полтавських науковців із дослідження луків водозбору р. Ворскла. – С. 8.

1988

71. Сьтник К. М. В. И. Вернадский. Жизнь и деятельность на Украине. – 2-е изд., испр. и доп. / К. М. Сьтник, Е. М. Апанович, С. М. Стойко. – К.: Наук. думка, 1988. – 368 с.

Из щоденникового запису В. І. Вернадського 8.04. / 26.03.1918 р. у Полтаві: «Був у сільськогосподарському товаристві. Обміняв книжки. Обидва Іллічевські [О. О. Іллічевський – батько та С. О. Іллічевський – син] вступають до Полтавського товариства любителів природи, що вчора утворилось». – С. 291.

1990

72. Лакиер А. Б. Русская геральдика / А. Б. Лакиер. – М.: Книга, 1990. – 432 с.

Про емблему герба роду Іллічевських-Корчак. – С. 138.

1993

73. Документи з історії Центрального Пролетарського музею Полтавщини: Зб. документів / упоряд. О. Б. Супруненко. – Полтава, 1993. – 138 с.

Наведено біографічні дані О. О. Іллічевського. – С. 17, 21, 35, 39, 40, 44, 45.

74. Щоденник Володимира Вернадського [1918 рік. Полтава] / передне слово, коментарі та публікація Сергія Кіржаєва // Київська старовина. – 1993. – № 3. – С. 35–45 (почат.).

Про О. О. Іллічевського. – С. 38, 43. *Из щоденникового запису В. І. Вернадського 6.03/21.02.1918 р.: «Вчора був у Товаристві сільського господарства, відносив книжки і взяв інші. Вів розмову з Шимковим та Іллічевським про утворення наукового товариства Полтави. Шимков вважає, що треба перечекати ці дні: дуже неспокійно. Думає, що*

вихід буде у потужних репресіях. Іллічевський висуває ідею не дослідження, а розповсюдження знань... З цим прийдеться зустрітись».

2005

75. Халимон О. В. Родина Іллічевських в ювілейному осмисленні та документах / О. В. Халимон, В. М. Самородов // Вісн. Полтав. держ. аграр. академії. – 2005. – № 4. – С. 92–97: фото.

Наведено біографічні відомості про О. О. Іллічевського. – С. 92, 93.

2008

76. Агрономічне ґрунтознавство в Україні (1918–1930 рр.): Зб. документів і матеріалів / уклад. : В. А. Вергунов, О. А. Пашківська. – К., 2008. – 224 с.

Про участь О. О. Іллічевського в роботі Першої Всеукраїнської наради ґрунтознавців у Харкові 28–29 травня 1928 р. – С. 96, 103, 105, 113.

77. В. І. Вернадський і Полтавщина: факти, документи, бібліографія / уклад. В. М. Самородов, С. Л. Кигим; наук. ред. К. М. Ситник. – Полтава: Полтав. літератор, 2008. – 260 с.

Про діяльність О. О. Іллічевського. – С. 159, 244; 8 вклейки.

2011

78. Кигим С. Перший відомий портрет С. О. Іллічевського: історія пошуку та опис / С. Л. Кигим // Полтавський краєзнавчий музей: зб. наук. ст. Маловідомі сторінки історії, музеєзнавство, охорона пам'яток. – Полтава: Дивосвіт, 2011. – Вип. VI. – С. 299–305.

Зазначено, що в іменному фонді С. О. Іллічевського у Полтавському краєзнавчому музеї зберігається фотознімок О. О. Іллічевського (ФПКМ. – Інв. № ПКМ. 74827, Ф. П. 302). – С. 299.

79. Третьяков Сергій Федорович (1872–1918): біобібліографічний покажчик наукових праць за 1895–1921 рр. / уклад.: В. А. Вергунов, В. М. Самородов, Н. М. Опара; наук. ред. В. А. Вергунов. – Полтава, 2011. – 136 с.

Про діяльність О. О. Іллічевського. – С. 84, 86, 125.

2014

80. Булава Л. М. Географічна освіта в контексті історії Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка (1914–2014 роки): Монографія / Л. М. Булава, С. М. Шевчук, О. М. Мащенко. – Полтава, 2014. – 158 с.

Про викладацьку діяльність О. О. Іллічевського. – С. 5, 71, 72, 74, 75, 139, 157, 158.

81. Географічна освіта в Полтавському національному педагогічному університеті імені В. Г. Короленка: історія в особах, 1914–2014 роки: зб. статей регіональн. наук. конф. 11 квіт. 2014 р. / за ред. Л. М. Булави. – Полтава. – 170 с.: фото.

Про діяльність О. О. Іллічевського як викладача різних вишів Полтави. – С. 5, 7, 8, 59, 60.

2015

82. Полтавське товариство сільського господарства (журнали засідань з 3 листопада 1893 р. по 7 березня 1901 р.) / уклад.: В. А. Вергунов, Н. Ф. Гриценко, Н. М. Опара; за заг. ред. В. А. Вергунова. – Вінниця: ФОП Корзун Д. Ю., 2015. Вип. 3. Ч. 1. – 418 с.

Про участь О. О. Іллічевського в засіданнях Полтавського товариства сільського господарства у 1900 р. (від 15 грудня). – С. 295, 308, 318, 323, 325, 329, 334.

83. Полтавське товариство сільського господарства (журнали засідань з 14 березня 1901 р. по 22 грудня 1910 р.) / уклад.: В. А. Вергунов, Н. Ф. Гриценко, Н. М. Опара; за заг. ред. В. А. Вергунова. – Вінниця: ФОП Корзун Д. Ю., 2015. Вип. 3. Ч. 2. – 418 с.

Про діяльність О. О. Іллічевського як секретаря Полтавського товариства сільського господарства в 1901 (від 29.08.), 1902, 1904, 1907 та 1910 рр. – С. 83, 85, 88, 90–94, 100, 101, 103, 105, 106, 113, 117, 120–123, 126, 128, 129, 131–134, 137–141, 147, 148, 154, 165, 178, 179, 199, 204, 206, 207, 213, 213, 214, 218–220, 223, 224, 226–229, 246, 255–257, 264, 283–286, 297, 301, 303, 309, 312, 317, 323, 327, 328, 330, 335–338, 340, 341, 349, 350, 353, 355, 357, 360, 365, 367, 370, 372–374, 377, 380, 381, 384, 387, 388, 390.

84. Самородов В. М. Полтавське сільськогосподарське товариство (1865–1920 рр.): історія, звичаї, першопоста-ті / В. М. Самородов, С. Л. Кигим / наук. ред. В. М. Самородов. – Полтава: Дивосвіт, 2015. – 160 с.: фото.

Про діяльність О. О. Іллічевського. – С. 16, 18, 48, 69, 77–79, 83–85, 132–135; 15 с. вкл.

2017

85. Шевчук С. М. Природничо-географічна освіта у Полтавському інституті народної освіти (1921–1930 рр.) / С. М. Шевчук // Біорізноманіття: теорія, практика та методичні аспекти вивчення у загальноосвітній та вищій школі: Матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. 2–3 листоп. 2017 р., м. Полтава. – Полтава, 2017. – С. 63–68.

О. О. Іллічевський – доцент кафедри землезнавства і сільського господарства Полтавського ін-ту соціального виховання, викладач курсу «Геологія» у 1930 р. – С. 68.

2018

86. Самородов В. М. Професор О. О. Іллічевський – знакова постать Полтавської агрономії ХХ століття / В. М. Самородов, О. В. Халимон // Актуальні питання землеробства і агрохімії: історія і сьогодення: Матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. на посвяту 90-річчя кафедри землеробства і агрохімії імені В. І. Сазанова факультету агротехнологій та екології Полтавської держ. аграр. академії, 27–28 листоп. 2018 р. – Полтава, 2018. – С. 63–66.

Представлено найбільш повні біографічні відомості про О. О. Іллічевського. – С. 63–66.

2019

87. Природничий факультет Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка: 100 років історії та здобутків: Літопис / за заг. ред. проф. М. В. Гриньової. – Полтава: Астроя, 2019. – 336 с.

Про викладацьку діяльність О. О. Іллічевського на кафедрі агрономічних дисциплін Полтавського інституту соціального виховання (нині Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка) у 1931, 1932 рр. – С. 27, 28.

88. Шиян О. О. З історії сільськогосподарського відділу Природничо-історичного музею Полтавського губернського земства (1891–1922) / О. О. Шиян // Історія освіти, науки і техніки в Україні: Матеріали XIV Всеукр. конф. молодих учених та спеціалістів [...]. Київ, 17 трав. 2019 р. – К., 2019. – С. 268–271.

Із середини 1921 р. до 1922 р. О. О. Іллічевський обіймав посаду завідувача сільськогосподарського відділу Центрального Пролетарського музею у Полтаві (нині Полтавський краєзнавчий музей імені Василя Кричевського). – С. 270.

АРХІВНІ ДЖЕРЕЛА

89. Архів Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка, ф. р-1507, оп. 1 «О», спр. 1, арк. 74.

Наказом № 41 від 9 червня 1931 р. дозволено надати тарифну відпустку викладачеві О. О. Іллічевському з 10.07. по 10.08. і з 01.09. по 01.10.1931. – Арк. 74.

90. Архів Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка, ф. р-1507, оп. 1 «О», спр. 1, арк. 153.

Наказ № 82 по Полтавському Інституту Соціального Виховання 22 жовтня 1931 р. «Персональний склад кафедр на 1931/32 навчальний рік». О. О. Іллічевський зазначений позаштатним доцентом кафедри агрономічних наук. – Арк. 153.

91. Архів Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка, ф. р-1507, оп. 1 «О», спр. 2, арк. 70.

Наказ № 42 по Полтавському Інституту Соціального Виховання 14 квітня 1932 р. «Порядок відпусток педагогічного персоналу шкільного факультету». Доцент кафедри агродисциплін О. О. Іллічевський йде у відпустку в серпні та вересні. – Арк. 70.

92. Державний архів Полтавської області, ф. р-533, оп. 1, спр. 227, арк. 11

Списки викладачів Вищої робітничої школи у м. Полтава. 13 листопада 1920 р. Олімпій Олександрович Іллічевський на сільськогосподарському факультеті читає лекції із загального землеробства. – Арк. 11.

93. Державний архів Полтавської області, ф. р-533, оп. 1, спр. 198, арк. 116 зв.

Списки службовців і робітників різних установ і підприємств м. Полтава. 14–18 грудня 1920 р. О. О. Іллічев-

ський – службовець сільськогосподарського підвідділу Губземвідділу, є членом Спілки робітників земельного відділу. – Арк. 116 зв.

94. Державний архів Полтавської області, ф. р-533, оп. 1, спр. 301, арк. 28.

Тарифна відомість «Список співробітників, запрошених на службу в сільськогосподарський Підвідділ Губземвідділу Виконкому Полтавщини». 09.11.1920. Олімпій Олександрович Іллічевський з 8 жовтня 1920 р. був ученим секретарем дослідного бюро, що розміщувалось за адресою вул. Олександрівська, будинок колишнього Об'єднаного Банку. – Арк. 28.

95. Державний архів Полтавської області, ф. р-3725, оп. 1, спр. 1, арк. 38, 47 зв., 48 зв., 50 зв., 51 зв. 52 зв., 53, 55, 56 зв., 57 зв., 58 зв., 59, 60 зв., 62, 64 зв., 65 зв., 66 зв., 68 зв., 70 зв., 72, 72 зв.

Протоколи засідань педради Полтавської садово-городньої Профшколи на 1922/23, 1923/24 навчальні роки, в яких брав участь викладач рослинництва і ґрунтознавства (арк. 57 зв.) Олімпій Олександрович Іллічевський, що обирався головою комісії фахівців (арк. 59). Вибув із профшколи з 1 жовтня 1924 р. (арк. 72 зв.). – Арк. 38, 47 зв., 48 зв., 50 зв., 51 зв. 52 зв., 53, 55, 56 зв., 58 зв., 60 зв., 62, 64 зв., 65 зв., 66 зв., 68 зв., 70 зв., 72.

ІМЕННИЙ ПОКАЖЧИК

Александр І, <i>цар</i>	37	Кіржаєв С.	87
Арондарь Я. В.	55	Крупський М.	86
Апанович Е. М.	87	Кушніренко В. П.	89
Бабин	40	Лакиєр А. Б.	87
Близнин Г. Я.	19	Маньковський К. Г.	77
Булава Л. М.	89	Мащенко О. М.	89
Василенко В. И.	22	Мирний В.	6
Вергунов В. А.	88, 89, 90	Мясєєдов Г. Г.	52
Вернадський В. І.	8, 16, 87	Ніколаєв М.	86
Гейдук Ф. И.	47, 53	Опара Н. М.	89, 90
Гриньова М. В.	91	Пашківська О. А.	88
Гриценко Н. Ф.	89, 90	Сазанов В. І.	12, 86
Долгоруков Н. А.	41, 47	Пигуренко Н. О.	56
Друлев И. Л.	60	Самородов В. М.	88, 89, 90, 91
Дубровський П. М.	26, 63	Ситник К. М.	87, 88
Елена Павловна, <i>велика княгиня</i>	37, 39, 44	Стебут І. О.	6, 74
Забаринский А. И.	55	Стойко С. М.	87
Заика И.	84	Столыпин Д. А.	41, 42
Зеленский Г. М.	55	Супруненко О. Б.	27
Иванов М. Ф.	60	Трофимович А. Я.	12
Іллічевська В. О.	5, 12	Фролов В. И.	19
Іллічевська Р. І.	11	Халимон О. В.	22, 88, 91
Іллічевський С. О.	5, 8, 11, 12, 87, 89	Хитрово Л. А.	56
Кигим С. Л.	88, 90	Червинский Н. П.	60
Кочубей Л. В.	37, 39, 40, 45, 46, 47, 52, 53	Чупров А. И.	23
Кочубей С. В.	46, 48, 52	Шевчук С. М.	89, 90
		Шимков А.	83, 87
		Широких О.	78, 79, 82, 83
		Шиян О. О.	91

ЗМІСТ

Передне слово	4
О. О. Іллічевський (1865–1941) у профілі часу та звершень полтавської агрономії ХХ століття	6
Основні дати життя і діяльності О. О. Іллічевського	14
Хронологічний покажчик праць О. О. Іллічевського	19
З наукового доробку О. О. Іллічевського	28
Література про життя та діяльність О. О. Іллічевського	72
Архівні джерела	92
Іменний покажчик	94

Наукове видання

САМОРОДОВ Віктор Миколайович
ХАЛИМОН Олена Володимирівна

АГРАРНИЙ ПРОСВІТНИК

О. О. ІЛІЧЕВСЬКИЙ

(1865–1941)

За редакцією авторів
Художньо-технічний редактор Г. П. Грибан
Коректор Л. М. Калашник
Обкладинка Є. Г. Прокопенка
Комп'ютерна верстка Є. Г. Прокопенка

Підписано до друку 30.06.20. Формат 60x84/16.
Папір офсетний. Гарнітура SchoolBookC.
Ум. друк. арк. 6,2. Ум. фарб.-відб. 6,7.
Обл.-вид. арк. 5,8. Тираж 100 пр. Вид. № 30.

Мова українська, російська

На обкладинці фото: О. О. Іллічевський. 30-ті рр. XX ст.;
будинок колишнього Полтавського сільськогосподарського товариства

Видавець та виготівник: ПП «Дивосвіт».
36039, Полтава, вул. Раїси Кириченко, 36, оф. 3.
Тел. (0532) 50-65-63.

Свідцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів
видавничої продукції серія ДК № 866 від 22.03.02.

РАДИМО ПРОЧИТАТИ ІСТОРИКО-БІБЛІОГРАФІЧНУ СЕРІЮ

**«Постаті аграрної та біологічної науки Полтавщини:
факти, документи, бібліографія»,
засновану доцентом Полтавської державної
аграрної академії В. М. Самородовим у 2005 р.**

Академік М. І. Вавилов і Полтавщина: факти, документи, бібліографія / уклад.: Самородов В. М., Халимон О. В.; наук. ред. В. А. Вергунов. – Полтава: Верстка, 2005. – 180 с. (Кн. 1).

В. В. Докучаєв і Полтавщина: факти, документи, бібліографія / уклад.: Самородов В. М., Кигим С. Л.; наук. ред. К. М. Ситник. – Полтава: Верстка, 2007. – 184 с. (Кн. 2).

**«Велика єдність праці і культури»: штрихи до портрета сортови-
пробувальника і селекціонера Петра Шеренгового / уклад.:** Самородов В. М., Дениско Т. О., Каневська Л. П.; наук. ред. В. М. Самородов. – Полтава: Верстка, 2006. – 72 с. (Кн. 3).

**Серед квітів і трав: штрихи до портрета ботаніка та природоохоронця
Олени Байрак / уклад.:** Самородов В. М., Козельська Г. А.; наук. ред. В. М. Самородов. – Полтава: Верстка, 2007. – 84 с. (Кн. 4).

В. І. Вернадський і Полтавщина: факти, документи, бібліографія / уклад.: Самородов В. М., Кигим С. Л.; наук. ред. К. М. Ситник. – Полтава: Полтавський літератор, 2008. – 260 с. (Кн. 5).

Серця золотий запас: штрихи до портрета вченого, організатора аграрної науки Федора Почерняєва / уклад.: Нагаєвич В. М., Самородов В. М.; наук. ред. В. П. Рибалко. – Полтава: РВВ ПДАА, 2009. – 104 с. (Кн. 6).

Природознавець Микола Гавриленко: епоха та пам'ять / уклад.: Самородов В. М., Кигим С. Л.; наук. ред. М. В. Гриньова. – Полтава: РВВ ПДАА, 2009. – 203 с. (Кн. 7).

«Бентежний талант хлібороба»: штрихи до портрета агроєколога Семена Антонця / уклад.: Самородов В. М., Поспелов С. В.; наук. ред. Самородов В. М. – Полтава: Дивосвіт, 2010. – 236 с. (Кн. 8).

В. І. Сазанов: портрет розбудовника сільськогосподарської дослідної справи та громадянина / уклад.: Вергунов В. А., Самородов В. М.; наук. ред. Вергунов В. А. – РВВ ПДАА, 2011. – 174 с. (Кн. 9).

Апостол раціонального рільництва С. Ф. Третьяков / уклад.: Вергунов В. А., Самородов В. М., Опара Н. М.; наук. ред. Вергунов В. А. – Полтава: РВВ ПДАА, 2011. – 174 с. (Кн. 10).

Постаті природознавства та музейництва Полтавщини (XIX–XX ст.) / Самородов В. М., Кигим С. Л.; за наук. ред. В. М. Самородова. – Полтава: Дивосвіт, 2016. – 144 с. (Кн. 11).